

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

TRANZICIJA KITAJSKEGA GOSPODARSTVA

Ljubljana, junij 2002

NIKOLA ŠUTIĆ

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. ZGODOVINA KITAJSKEGA EKONOMSKEGA RAZVOJA	2
3. ZNAČILNOSTI KITAJSKEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA PRED TRANZICIJO.....	3
4. TRANZICIJA	6
4.1. POSEBNOSTI KITAJSKEGA PRISTOPA	7
4.1.1. POSTOPNOST.....	8
4.1.2. EKSPERIMENTALNOST.....	8
4.1.3. DVOTIRNOST.....	9
4.2. MIKRO IN MAKRO EKONOMSKE REFORME.....	13
4.2.1. MIKRO REFORMA UPRAVLJANJA S PODJETJI.....	13
4.2.2. MAKROEKONOMSKE REFORME	14
4.2.3. REFORMA MONETARNE POLITIKE KITAJSKE.....	17
4.2.3.1. NARODNA BANKA KITAJSKE.....	19
5. POMEMBNI VIDIKI KITAJSKEGA GOSPODARSTVA	21
5.1. NEPOSREDNE TUJE INVESTICIJE V KITAJSKO.....	21
5.2. KITAJSKE NEPOSREDNE INVESTICIJE V TUJINO.....	23
5.3. KITAJSKE SOSEDE	25
5.3.1. ODNOS KITAJSKE S SOSEDAMI.....	25
5.3.2. HONGKONG.....	27
5.3.3. MACAO.....	28
5.3.4. TAJVAN.....	29
5.3.5. KITAJSKI GOSPODARSKI PROSTOR.....	30
5.4. KITAJSKA ČLANICA STO	31
5.5. FINANCIRANJE PRIVATNIH PODJETIJ NA KITAJSKEM.....	32
5.6. DOHODEK IN NEENAKOST NA KITAJSKEM	34
6. ZAKAJ RASTE KITAJSKA TAKO HITRO ?.....	37
7. PRIMERJAVA VZHODNOEVROPSKE IN KITAJSKE TRANZICIJE	40
8. SKLEP	42
LITERATURA	44
VIRI	45

1. UVOD

Kitajska je po številu prebivalstva največja država na svetu in kot taka potencialno največji svetovni trg. Prizadeva si, da bi v nekaj desetletjih dosegla tisto, za kar so zahodne demokracije potrebovale stoletja evolucije.

Kitajska me je pritegnila, ker se od Slovenije močno razlikuje, hkrati pa ji je v nekaterih elementih precej podobna. Je velikanska država z več tisočletno tradicijo, torej ravno nasprotno Sloveniji, po drugi strani pa se je razvijala v podobnem sistemu kot mi, ko smo bili še del Jugoslavije.

Z ekonomskega vidika sem se za vprašanje tranzicijskih sprememb na Kitajskem odločil, ker se po svojih gospodarskih rezultatih pozitivno razlikuje od vseh ostalih tranzicijskih držav. Kot edina beleži rast že od samega začetka reform, vse vzhodnoevropske tranzicijske države pa so po uvedbi reform utrpeli občutna zmanjšanja bruto družbenega proizvoda (BDP).

Namen naloge je pokazati kaj se dogaja na Kitajskem od leta 1978 pa do danes, ugotoviti kaj je omogočilo Kitajski, da se reformira, ne da bi utrpela padec BDP, in po čem vse se kitajska tranzicija razlikuje od evropske. Ker o evropskih tranzicijskih gospodarstvih, kot je tudi naše, vemo precej več, se v njihove značilnosti ne poglobljam bolj kot je potrebno, da bi razumeli Kitajsko, temveč skušam razsvetliti značilnosti Kitajske, ki nam je manj blizu.

V prvem poglavju podajam zgodovino ekonomskega razvoja Kitajske, ki nam bo pomagala razumeti Kitajce ter njihovo obnašanje včasih, danes in v bodoče.

V drugem poglavju opisujem značilnosti kitajskega gospodarstva od leta 1949 do 1978. To obdobje pomembno determinira značilnosti kitajskega gospodarstva in nam daje slutiti kje bodo potrebne reforme.

Tretje poglavje opisuje sam proces tranzicije. Posebnosti kitajskega pristopa nam razložijo, kako so se tranzicije lotili Kitajci in zakaj niso utrpeli izgub. Mikroreforme nam povedo, kako so kmetje dobili več pravic na zemlji in kako so podjetja postopoma dobivala več in več svobode. V makroekonomskih reformah opisujem opuščanje planskega sistema, vpliv reform na pojav novih oblik podjetij ter vpliv teh sprememb na širše gospodarsko okolje.

Četrto poglavje je skupek za tranzicijo kitajskega gospodarstva pomembnih dejavnikov, ki imajo nanjo pomemben vpliv. To je stopnja povezanosti Kitajske s svetom, ki jo lahko razberemo iz količine investicij na Kitajsko, količine kitajskih investicij v tujino, odnosa s svojimi sosedami in nenazadnje iz članstva v Svetovni trgovinski organizaciji. To so privatna podjetja, ki so generator rasti na Kitajskem, njihovo financiranje pa močno vpliva na razvoj in uspešnost

tranzicije in si zato zaslužijo mesto v tej nalogi. In to je neenakost, katere generator tranzicija je (žal ne edini), zato to poglavje pomaga zaokrožiti sliko kitajske tranzicije.

V petem poglavju se trudim odgovoriti na vprašanje, zakaj raste Kitajska tako hitro, kateri so dejavniki te rasti in kaj je tisto, česar na prvi pogled ne moremo izluščiti.

Čisto na koncu v šestem poglavju pa primerjam kitajsko tranzicijo z evropsko in iščem razlike, ki so vplivale na tako različne poti, ki so jih prehodile te države.

2. ZGODOVINA KITAJSKEGA EKONOMSKEGA RAZVOJA

Več tisočletij dolga zgodovina Kitajske nam pomaga razumeti Kitajsko ter njen razvoj v prejšnjem stoletju in njen razvoj danes.

Kitajska je večji del svoje zgodovine živela v fevdalnem sistemu, ki je bil po svoji naravi izrazito izolacionističen. Tako so od leta 221 p.n.š. pa do opijske vojne v letu 1840 vladale fevdalne dinastije, ki so z avtokratično vladavino preprečevale kulturno ter trgovsko povezovanje z zunanjim svetom. Kljub takšnim razmeram je Kitajska postregla s številnimi odkritji skozi svojo dolgo zgodovino. Lahko se ji zahvalimo za papir, kompas, smodnik, birokracijo, tiskanje in še bi se našlo doprinosa k svetovni zakladnici znanja.

Velik vpliv na njeno zgodovino ima »nespoštovanje« trgovine in trgovcev. V času dinastije Chou (1100-256 p.n.š.) je bil trgovski stan najnižji na socialni lestvici. Takratna družba je intelekt cenila bolj od bogastva ali fizične moči, zato so si družbeni sloji sledili po pomembnosti v naslednjem vrstnem redu: učenjak, kmet, obrtnik, trgovec in čisto na dnu še vojak in pa ropar. Ta socialna hierarhija izhaja iz Konfucijevega učenja in ostaja globoko zakoreninjena v kitajski kulturi vse do današnjih dni. Tako je moral trgovec, če je hotel napredovati, vse svoje imetje prodati in se posvetiti učenju Konfucija, ki trgovanja ni cenil. Šele nato se je lahko udeleževal v politiki.

Do 16. stoletja so Kitajci smatrali tuje trgovce kot intelektualno podrejene in nenevarne kitajski kulturi. Stvari pa so se spremenile s Portugalsko zasedbo Macaua (leta 1557). Kmalu so jim sledili še Nizozemci in Britanci, ki so zasedli ozemlja v priobalni Kitajski in od tod ropali vasi in trgovske ladje (Morris, Etkin, Helms, 2001, str. 25). Problem 19. stoletja pa je bil opij. Britanci so iz svoje indijske kolonije trgovali z opijem in ga razširili po vsej vzhodni Aziji. Leta 1830 je Kitajska že imela trgovinski deficit zaradi velikih količin uvoženega opija. V odgovor na takšno stanje je Quingova vlada prepovedala prodajo opija, vendar pa je zaradi odvisnosti in skorumpiranih lokalnih oblastnikov opij še naprej pritekal. Britanci so trgovino videli kot koristno dejavnost, medtem ko so Kitajci hoteli uporabiti trgovino za širjenje Kitajske superierne

kulture. Takšni odnosi so leta 1839 privedli do opijske vojne. Vojna ni zahtevala veliko žrtev, zmagovalci pa so bili Britanci. Z mirom v Nankingu (leta 1842) je morala Kitajska pristati na plačilo velike odškodnine. Prisilili so jo, da odpre pet svojih pristanišč za uvoz opija in da odstopi Hongkong (Šentija, 1978, str. 369). Zaradi poslabšanja razmer za kmečko populacijo je izbruhnila »Taipinška vstaja«. Britanci so se, da bi si zagotovili pravico trgovanja po vsej Kitajski, lotili še druge opijske vojne in tudi tokrat zmagali. Samemu dogajanju sicer ne bi pripisali takšne pomembnosti, če ne bi imelo posledic na kasnejšo kitajsko doktrino o trgovini in odprtosti. To jih je namreč še bolj utrdilo v prepričanju o pravilnosti Konfucijevega pogleda o etični superiornosti Kitajske nasproti ostalemu svetu in škodljivosti trgovine, kasneje pa so te izkušnje služile Mau pri svarjenju pred trgovanjem z zahodom.

Britanci niso bili edini, ki so izkoriščali Kitajce. Pridružili so se jim še Nemci, ki so izkoriščali rudnike, pa Rusi, Francozi in Japonci. Vsi ti okupatorji so Kitajsko razkosali, oslabili in ponižali. Zmeda, ki je vladala na Kitajskem in svetovna depresija tridesetih let sta bili idealni za nastanek novega gibanja. Kot odgovor na vsa ta izkoriščanja se je na Kitajskem z začetkom 20. stoletja pojavilo močno nacionalistično gibanje, to pa je pomenilo zaton trgovine z zahodom. Tem za svetovno trgovino škodljivim dogodkom je sledila še druga svetovna vojna, kasneje pa tudi ljudska revolucija z enakim negativnim vplivom.

3. ZNAČILNOSTI KITAJSKEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA PRED TRANZICIJO

Prvega oktobra leta 1949 je prišlo do preobrata, razglašena je bila Ljudska republika Kitajska (LRK) pod vodstvom Mao Ce Tunga. Kitajska vlada je podedovala od vojne razdejano agrarno ekonomijo, v kateri je 89,4% populacije živel na deželi in v kateri je industrija predstavljala le 12,6% BDP. Bili so med najrevnejšimi državami tistega časa, prebivalstvo pa se je večinoma preživljalo z obdelovanjem zemlje, ki je bila njihov večinski vir dohodka.

V tistem času je razvit sektor težke industrije pomenil simbol nacionalne moči in gospodarskega uspeha, sami pa so bili ravno tu šibki. Poznali so sovjetske uspehe v tridesetih letih, ko so Sovjeti beležili visoke stopnje rasti zasnovane na politiki težke industrije, medtem ko je zahod nazadoval. Zato so, ko so se leta 1952 malo opomogli od vojne, sprejeli težko industrijo kot najpomembnejšo vejo svojega razvoja. To so uresničevali s sistemom dolgoročnega planiranja skozi serijo petletnih planov (Lin, Cai, Li, 1996, str. 3).

Težka industrija za svoj uspešen razvoj zahteva čas, uvoz tehnološko zahtevne opreme in velike količine začetnega kapitala. Kitajsko gospodarstvo pa je imelo takrat omejene količine kapitala, visoke obrestne mere, majhen izvoz in zato drag uvoz ter šibko gospodarstvo. Razmere so bile ravno nasprotne od potreb težke industrije, zato se sama po naravni poti ne bi mogla hitro razviti. Da bi vseeno razvili težko industrijo, so morali ugodne okoliščine ustvariti na silo. V prvem

petletnem planu je vlada izvajala politiko nizkih obrestnih mer ter nizkega deviznega tečaja, da bi bili stroški uvoza opreme čim manjši. Izvajali so politiko nizkih vhodnih cen ter nizkih plač, da bi še dodatno izboljšali pogoje za razvoj težke industrije. Da bi lahko vzdrževali nizke plače in socialni mir, so morali mestnemu prebivalstvu zagotoviti hrano in druge osnovne življenjske potrebščine po nizkih cenah. Bili so mnenja, da država ne bi mogla zaupati privatnim podjetjem, da bodo reinvestirala dobičke, ki bi bili plod takšnih ugodnih okoliščin, zato so privatna podjetja nacionalizirali.

Takšna makroekonomska politika je privedla do neravnotežij v ponudbi in povpraševanju po kreditih, tujih valutah, materialih in drugih življenjskih potrebščinah. Ker so neprioritetni sektorji tekmovali s prioritetnimi za podcenjene resurse, so morali prosti trg zamenjati plani in kontrole. Da bi povečali kontrolo, so še dodatno zmonopolizirali banke, zunanjo trgovino ter distribucijski sistem. Posledica zmanjševanja konkurenčnosti je bila izguba dobička kot mere učinkovitosti podjetij. Proizvodnjo v podjetjih so diktirali z mandatnimi plani in oskrbovali z materiali večinoma skozi administrativni alokativni sistem. Cene proizvodov so določale odgovorne institucije za oblikovanje cen. Plače in nagrade zaposlenih in managerjev niso bile določene z uspešnostjo, temveč z izobrazbo, starostjo, pozicijo in drugimi kriteriji. Investicije so večinoma financirali z donacijami iz državnega proračuna ali s posojili iz bančnega sistema, po planu. Vsi morebitni dobički so šli državi, vse morebitne izgube pa so krili iz državnega proračuna. Podjetja niso imela avtonomije pri odločanju o zaposlitvi delavcev, uporabi dobičkov, planiranju proizvodnje, zalogah in marketingu. Da bi zagotovili poceni dobavo kmetijskih izdelkov mestnemu prebivalstvu, ki je bil temelj razvoja težke industrije, so uvedli prisilno oskrbovalno politiko, ki je kmetom nalagala prodajo fiksnih količin pridelkov državi po plansko določenih cenah.

Poleg dobavljanja poceni hrane za industrializacijo je bilo kmetijstvo v petdesetih letih glavni oskrbovalec Kitajske s tujo valuto. Kmetijski proizvodi so namreč znašali več kot 40% celotnega izvoza vse do sedemdesetih let. Ker so tuje valute zelo pomembne za nabavo kapitalskih dobrin, je bila kitajska industrializacija v veliki meri odvisna od uspešnosti kmetijstva. Razvoj kmetijstva je, ravno tako kot industrija, zahteval investicije in sredstva, ki pa jih zaradi prioritetne pozicije težke industrije niso hoteli preusmeriti v kmetijstvo. Da industrija ne bi tekmovala z kmetijstvom za omejena sredstva, so razvili strategijo, ki je temeljila na poceni delovni sili, ki jo je bilo v izobilju. V kmetijstvu so uvedli kolektivizacijo, za katero so menili, da bo v danih razmerah dala najboljše rezultate. Kmete so plačevali glede na njihovo prizadevnost, ki pa je ni bilo moč ocenjevati, zato so v praksi nagrajevali vse enako.

Kot posledica politike vzpodbujanja težke industrije se je njen delež iz leta v leto povečeval do sredine sedemdesetih let, kar je razvidno iz tabele 1.

Tabela 1: Delež težke industrije v seštevku kmetijstva in industrije

Leto	Kmetijstvo v %	Lahka industrija v %	Težka industrija v %
1952	56,9	27,8	15,3
1957	43,3	31,2	25,5
1962	38,8	28,9	32,3
1965	37,3	32,3	30,4
1970	33,7	30,6	35,7
1975	30,1	30,8	39,1
1980	30,8	32,6	36,6
1985	34,3	30,7	35,0

Vir : Lin, Cai, Li, 1996, str. 7.

Kitajska je s svojim sistemom popačenega makroekonomskega okolja, planskim alokacijskim mehanizmom in nesamostojnimi podjetji res dosegla zastavljeni cilj pospeševanja razvoja težke industrije, vendar je za ta razvoj plačala visoko ceno. Njeno gospodarstvo je bilo zaradi takšnih prisilnih ukrepov alokativno in tehnično neučinkovito, zaradi česar je veliko ljudi stradalo in umrlo od lakote.

Alokativno neučinkovitost so povzročile politične preference, ki so temeljile na željah in ne na dejanskih primerjalnih prednostih kitajskega gospodarstva in preferencah trga. Zato so proizvajali nekaj, česar ljudje niso močno potrebovali, niso pa proizvajali, oziroma so proizvajali v premajhnih količinah tisto, kar je bilo nujno potrebno. Proizvajali so v kapitalsko intenzivnih panogah, niso pa se posvečali delovno intenzivnim panogam, kjer so bile kitajske konkurenčne prednosti.

Prenehanje uporabe dobička kot merila učinkovitosti ter nevzpodbujanje delavcev in managerjev k delu¹ sta povzročila tehnično neučinkovitost. Managerji niso imeli skoraj nikakršne kontrole nad delavskimi plačami. Zaradi zamud v dobavi so bila podjetja prisiljena držati več zalog kot sicer. Ni bilo vzpodbud, da bi ekonomično izkoriščali sredstva. Prezaposlenost, neučinkovita izraba sredstev ter pretirane zaloge so zaznamovale kitajsko gospodarstvo.

Visoka cena za pot, ki so jo izbrali, se je pokazala v nizki rasti factorske produktivnosti. Po podatkih Svetovne banke je kitajska factorska produktivnost rasla le po 0.5% stopnji v letih od 1952 do 1982. Tolikšna rast je znašala le četrtno povprečne rasti devetnajstih držav v razvoju, ki so bile tudi vključene v študijo. Factorska produktivnost državnih podjetij pa je v letih od 1957 do 82 celo upadala (Lin, Cai, Li, 1996, str. 8).

Gledano v celoti so svoje gospodarstvo razvijali po sovjetskem vzoru, vendar pa je Mao ohranil manj centraliziran sistem, ki je bolj ustrezal kitajski tradiciji. Maove prve ekonomske reforme so znane pod imenom »Veliki skok naprej«. V tem obdobju je prišlo do velikega padca tujih investicij in veliki skok se je izkazal za manjšega, kot so sprva načrtovali. Leta 1966 je sledila kulturna revolucija, ki je prinesla še dodatno poslabšanje. Pretrgali so vse vezi z zunanjim svetom, prepovedali so trgovinice in zasebna gledališča, ukinili so vrsto medijev, celo sežigali knjige in razrešili veliko število politikov. Dejansko je šlo za utrjevanje oblasti v rokah Mao. Presenetljivo početje pa je bilo lažje opravičiti z načeli Konfucijanizma in njegovimi pogledi o izolacionizmu ter etnocentrizmu, kar je v skladu s pojmovanjem Kitajcev, da je zahodni kapitalizem krivec za kitajske neprijetne izkušnje in ponižanja v obdobju trgovanja z opijem – to je Mao pomagalo pri izvedbi načrta (Šentija, 1978, str. 374). Vse te spremembe, ki so jih izvajali Mao in komunistična partija, se niso nikoli bistveno oddaljile od politike pospešenega razvoja težke industrije.

4. TRANZICIJA

Odkar je Deng Xiaoping leta 1978 Kitajsko usmeril v svet, Kitajska napreduje z naglimi koraki. Takrat se je začela reforma, ki je temelj današnjih uspehov in se še danes odvija. Zadnjih dvajset let smo priča izjemni gospodarski rasti te največje države, ki je presenetila tudi optimiste. V tem času so Kitajci več kot početrili svoj BDP. Tolikšna rast je redka, saj ni mnogo držav, ki bi se lahko pohvalile z njo. Podobno hitre vzpone najdemo le še na Japonskem po drugi svetovni vojni in v gospodarstvih azijskih tigrov. Iz tabele 2 lahko razberemo stopnje rasti BDP ter izvoza po posameznih obdobjih.

Tabela 2: Rast BDP in izvoza

Povprečna letna stopnja rasti v %	1980-90	1990-00	1999	2000	2000-2004*
BDP	10,1	10,3	7,1	7,9	7,4
BDP/prebivalca	8,5	9,2	6,1	7,2	6,7
Izvoz proizvodov in storitev	11,0	16,5	13,9	32,0	11,1

* Ocena Svetovne banke

Vir : China at a glance. The World Bank Group, 2001, str. 1.

Državi se je iz revščine težko izkupati, giblje se namreč v začaranem krogu in prepad se še pogloblja. Gre za problem političnega okolja, pravnega sistema in zaprtih trgov razvitih držav za izdelke, pri katerih imajo revnejše države konkurenčne prednosti. Zato Kitajska s svojo rastjo še

---

¹ V uporabi je bil sistem nagrajevanja, ki je nagradil skoraj vse enako in ni upošteval rezultatov.

kako preseneča. Njen razvoj lahko deloma pojasnimo s pomembnostjo in zato privlačnostjo za tuje vlagatelje, ki ga ta, po številu prebivalstva največja država, predstavlja ter z njeno močjo, ki ji je do vstopa v svetovno trgovinsko organizacijo (STO) odpirala pomembne trge. Zlasti pa lahko razvoj pojasnimo z reformami, ki se jih je lotila.

Maova smrt 9. septembra leta 1976 je odprla pot spremembam (Morris, Etkin, Helms, 2001, str. 30). Kitajska je bila v nezavidljivem položaju z veliko revščino in nerazvitostjo, ki sta dali povod za začetek reform – najprej agrarne in nato industrijske.

Z »rehabilitacijo«² nastopi obdobje Deng Xiaopinga, naslednjega »velikega vodje« druge generacije. Kitajska je imela velik primanjkljaj v trgovinski bilanci in da bi ga zmanjšali, so se odločili za pospeševanje izvoza - strategija, ki jo uporabljajo še danes. Kako uspešni so bili, vidimo po trgovinskih presežkih, ki jih dosegajo.

Da bi uspešno izvažali, so morali temeljito predrugačiti birokracijo, zakonodajo in celo ustanoviti ministrstvo za trgovino. V državo so spustili tuje investicije, ker so nujno potrebovali novo tehnologijo. Tehnologijo pa so uvažali tudi skozi svoja podjetja v tujini in se tako izognili težavam pri uvozu. Leta 1982 so eksperimentalno ustanovili pet ekonomskih con, kjer so dovolili in vzpodbujali trgovino s tujino. Takšne cone so se od takrat razširile na številna druga območja in so pomembna vzpodbuda zunanji trgovini.

Kitajska zunanja trgovina se je v času po letu 1978 pomnogoterila in samo izvoz je v letu 2000 znašal 249 milijard ameriških dolarjev. Tako je prehitela Italijo in Nizozemsko ter pristala na sedmem mestu med izvoznici. Kitajski izvoz tako znaša slabe štiri odstotke celotnega svetovnega izvoza. Velik del tega izvoza gre pripisati tujim investicijam, ki množično dotekajo na Kitajsko zaradi manjših stroškov proizvodnje. Večina tujih investicij v preteklosti je nastala z namenom izvoza na razvite trge.

4.1. POSEBNOSTI KITAJSKEGA PRISTOPA

Glavna slabost kitajskega ekonomskega sistema je bila nizka ekonomska učinkovitost, ki je izhajala iz strukturnega neravnovesja in problema vzpodbud (incentive problems). Že v predtranzicijskem obdobju je vlada poskušala razrešiti strukturne probleme z decentralizacijo alokativnega mehanizma, vendar pa administrativne narave mehanizma niso uspeli spremeniti. Politično okolje in sistem upravljanja sta ostala nespremenjena, zato reforme niso uspele. Bistvena razlika reform po letu 1978 je bila sprememba na mikro ravni, ko so kmetje, delavci in managerji postali upravičeni do presežkov svojega dela, to pa jim je dalo motivacijo za trud. Produktivnost se je pričela dvigovati in rezultati so se izboljšali.

---

² Ponovno dovoljenje za sodelovanje v politiki.

Glede na uspešnost kitajske tranzicije, njihov pristop zasluži našo pozornost. Glavne značilnosti kitajskega pristopa so tri:

- postopnost
- eksperimentalnost
- dvotirnost

4.1.1. POSTOPNOST

Postopnost je nasprotje *Big Bang*³ pristopa, ki je bil značilen za vzhodno in centralnoevropsko tranzicijo ter države bivše Sovjetske zveze. Postopnost pomeni, da se spremembe uvajajo počasi, da ne bi povzročile velikih pretresov in škode gospodarstvu. Postopnost pa pomeni tudi počasnost. Spreminjanje kitajskega gospodarstva poteka že 24 let in še danes je pred njimi velik del poti. Delež zaposlenih v državnih kitajskih podjetjih je bil leta 1978 enak kot leta 1993, obakrat je znašal 18%, to pa pomeni, da je bilo leta 1993 v državnih podjetjih zaposlenih 35 milijonov ljudi več kot petnajst let poprej. Državna podjetja na Kitajskem še danes predstavljajo resen problem, tako velik, da bi ob neugodnih okoliščinah lahko sprožil kitajsko tranzicijsko krizo⁴.

V vzhodnoevropskih gospodarstvih so hitre spremembe privedle do zmede in velikih padcev BDP, čemur se je Kitajska s postopnostjo izognila. Kljub težavam, ki Kitajski še ostajajo, pa od začetka reform do danes beleži pozitivno gospodarsko rast in to je pokazatelj, da je ubrala pravo pot.

4.1.2. EKSPERIMENTALNOST

Druga značilnost kitajskega pristopa je eksperimentalnost, ki so jo izvajali s paralelnim eksperimentalnim sistemom. Pri tem sistemu gre za preizkušanje različnih teoretičnih pristopov na omejenih geografskih področjih. Pristop, ki se je izkazal za učinkovitega so nato uporabili na državnem nivoju. Rezultat takšnega preizkušanja je, da je učenje hitrejše, koristi pa daleč prekašajo stroške, ki nastanejo s podvajanjem in preizkušanjem več modelov naenkrat. Prednosti so očitne, saj ne pride do uporabe napačnega modela na državnem nivoju, kjer bi bili stroški takšnega spodletelega poskusa vrtoglavo visoki.

V kitajskem prehodu od centralnega planerja k trgu je ta pristop regionalnega preizkušanja odigral pomembno vlogo. Kitajska je najprej začela z agrarno reformo po tem modelu in jo nato prenašala še na druga področja svoje tranzicije. Eksperiment se je začel že leta 1978 v nekaterih

---

³ Big Bang pristop k tranziciji je pristop, ko se reform lotijo hitro in na vseh področjih hkrati, z namenom, da bi jih čimprej privedli do kraja.

⁴ Državna podjetja predstavljajo nevarnost iz vsaj dveh razlogov: zaposlujejo veliko število ljudi, zato obstaja nevarnost množičnih odpustov in kopičijo neobvladljive dolgove, ki hromijo banke.

kitajskih okrožjih, tačas pa je preostala Kitajska kmetovala po kolektivnem kmetijskem sistemu. Prvi poizkus se je začel v okrožju Fengyang, kjer so gospodinjstva, v zameno za pravico do samostojnega gospodarjenja na svoji kmetiji, lokalnim oblastem dobavljala vnaprej predpisano količino poljščin. Komuni je bilo naloženo, da proda vnaprej določeno količino poljščin po v planu določenih fiksnih cenah državni preskrbovalni agenciji, poleg tega pa še plača fiksne količine davkov. V zameno je komuna lahko kupila določeno količino potrebnih inputov, kot so deli za mehanizacijo ali pa umetna gnojila po prej določenih planskih cenah. Lahko so gojili poljščine, ki so jih smatrali za donosne, jih prodali in dobiček zadržali za lastne potrebe. Komuna je naprej prenesla odgovornost na posamezne kmetije in jih naredila neposredno odgovorne za izpolnitev plana in plačilo davka. Kmetije so v zameno dobile zemljo in potrebna sredstva. Do leta 1984 je skoraj vsa Kitajska uporabljala ta pristop.

Drugi primer je ustanovitev posebnih ekonomskih con leta 1980. V teh conah so prilagodili zakonodajo, da bi jih napravili privlačnejše za tuja vlaganja in za mednarodno trgovino nasploh. Lokalne oblasti so v teh conah, neodvisno od centralnega planerja, preizkušale novosti. Tiste, ki so se izkazale za uspešne pa so v nekaj letih prenesli še na druga podobna območja, večinoma v večja priobalna mesta.

Še en primer je privatizacija državnih podjetij v sredini devetdesetih, ki je sledila enakemu vzorcu, se pravi preizkušanje na lokalni ravni in nato prenos na nacionalno raven (Roland, 2000, str.63).

4.1.3. DVOTIRNOST

Pri dvotirnem pristopu gre za to, da objekt prestrukturiranja⁵ ločimo na dva dela. Prvi planski del ostane tak kot je bil, količine proizvodov kot tudi cene ostanejo nespremenjene, drugi tržni del pa da podjetjem svobodo tako glede količine kot tudi cene njihovih proizvodov, vendar ta svoboda velja le za nadplansko proizvodnjo. Pri tem drugem prostem delu, ki pomeni liberalizacijo, se cene oblikujejo po mejnih stroških, saj proizvajalci stremijo za največjim možnim dobičkom. Namen dvotirnega pristopa je postopno zmanjševanje planskih količin in na koncu prehod na tržni sistem in vse to brez gospodarskega šoka. Metoda je lahko uspešna le, če obstaja nadzorna oblast, ki nadzoruje izvrševanje plana in ima možnost sankcioniranja.

Potem, ko se je dvotirni sistem pokazal za učinkovitega v kmetijstvu, so ga uporabili še v industriji. Najprej so ga leta 1981 uvedli v naftni industriji, leta 1984 pa v vseh industrijskih panogah. Šlo je za povsem podobne pogoje. Ob predpostavki, da izpolnijo plan, so podjetja za svoj račun lahko proizvajala, kar so smatrala za dobičkonosno in ta planski presežek prodala kupcem na prostem trgu. Tako je nastal trg nadplanske proizvodnje.

---

⁵ V kitajskem primeru je to nacionalno gospodarstvo.

Pred letom 1979 so ljudje kupovali osnovne proizvode kot so hrana, električna in javni prevoz s kuponi po cenah, ki so bile nižje kot bi bile tržne cene. Z nastopom dvotirnega cenovnega sistema pa so lahko prebivalci kupovali dobrine po planskih cenah in omejitvah, tako kot do takrat. Tak kuponski sistem je ostal v veljavi vse do leta 1993. Hkrati so lahko kupovali neomejene količine dobrin po tržnih cenah. Nikomur zaradi tega sistema ni bilo slabše, saj so lahko, kot doslej, vsi kupovali iste količine po planskih cenah. Prednost takšnega dvotirnega sistema je v tem, da deluje na obstoječem planu in tako ohranja dohodke vpletenih strani. Morebitnim izgubarjem zagotavlja nespremenjen položaj, saj jim zagotavlja nespremenjene razmere na srednji rok, medtem ko tistim iznajdljivejšim odpira vrata za zaslužek in hkrati ustvari trg, ki lahko dolgoročno zamenja centralnega planerja. Kot dodatno prednost štejemo, da gradi na obstoječih institucijah, zato je hitrejši, zahteva manjše stroške in kar je najvažnejše, predstavlja manjše tveganje. Do pozitivnih sprememb je pripeljal brez zmede, velikih padcev proizvodnje in masovnega odpuščanja delavcev.

Kitajska je lep primer, da dvotirna liberalizacija lahko deluje, vendar pa njeno uspešno izvajanje še zdaleč ni enostavno. Potrebno je zagotoviti nadzor in prisilo za izvajanje plana, saj proizvajalci niso zainteresirani za prodajo pod tržno ceno, ko enkrat trg deluje. Tako mora vlada poskrbeti za izvajanje plana. K sreči pa te kontrole ni potrebno ustanovljati povsem na novo, saj je potreba po njej obstajala že v časih centralnega planerja, ko so nastale za nadzor potrebne institucije. Potreba po dodatnih informacijah je majhna, saj se lahko uporabi že obstoječ plan. Zahtevnost takšnega postopka je bistveno manjša kot pa razvoj novega plana, to pa je v razmerah sprememb bistveno. Za razliko od centralnega planerja, ki je nadziral proizvodnje se sedaj nadzor premakne na dobave. Podjetje bi lahko proizvedlo določeno količino in jo prodalo na prostem trgu, namesto da bi jo pod tržno ceno prodalo v planu določenemu kupcu. Vseobsegajoč nadzor pa tudi ni potreben, saj se nadzorni organ lahko odziva le na pritožbe kupcev. Če sta obe strani zadovoljni z neizvajanjem plana, težav ni, saj to pomeni, da obe rešujeta svoje probleme na učinkovitejši način.

Težave dvotirnega sistema

Seveda ima tudi dvotirni sistem svoje težavnejše plati. Težave se pojavijo, če želimo prodati kakšne zastarele nezaželene proizvode po planski ceni, ki je višja od tržne. Povpraševanje po takšnih proizvodih pade zaradi dodatne neplanske ponudbe, ki je bolj tržno h kupcu naravnana. To še zlasti velja, če so to proizvodi namenjeni končnim porabnikom. Teh namreč, za razliko od institucionalnih kupcev, ne moremo prisiliti kaj naj kupijo.

Izpolnjevanje plana tudi močno zavisi od pričakovanj udeležencev na trgu v zvezi z nadzorom in udejanjanjem izpolnjevanja plana. Če oblasti ne izvajajo dosledno nadzora in uresničevanja plana, udeleženci na trgu ne bodo izvajali planskih postavk. Ko nekdo pričakuje, da mu s planom predvidena količina ne bo dostavljena, potem tudi on ne bo izpolnjeval plana. Takim

nedoslednostim lahko sledi verižna reakcija in v osnovi dober pristop se bo pokazal kot neučinkovit.

Izrabljanje informacij s strani oblasti za zadovoljevanje svojih potreb lahko prav tako izjalovi dvotirni sistem liberalizacije. Če oblasti izrabijo tržni tir, ko vidijo koliko so posamezna podjetja sposobna narediti, za navijanje planskih količin, bodo želje in podjetniški duh kaj hitro izpuhteli. Prav ta vzrok je botroval propadu dvotirnih sistemov v Sovjetski zvezi. Na Kitajskem pa - ravno nasprotno - niso navijali planskih količin, ampak so celo postopoma zmanjševali plansko določene količine. To so počeli z namenom, da se relativni delež plana v primerjavi s trgom zmanjša in s končnim ciljem, da se plan ukine (Roland, 2000, str. 135-137).

Zaznavanje korupcije

Dogaja se, da uradniki del s planom določenih kvot prodajo na trgu. Podatki s Kitajske kažejo kako veliki razkoraki lahko nastanejo med nakupi neke dobrine in prodajo le te s strani podjetij. Leta 1987 so nakupi jekla po tržnih cenah znašali 37,56 milijonov metričnih ton, medtem ko so podjetja prodala le 12,38 milijonov metričnih ton in je iz uvoza prišlo le še 12,02 milijonov metričnih ton. 13,16 milijonov metričnih ton je ostalo nepojasnjenih. Raziskava 769 državnih podjetij je pokazala, da so te nepravilnosti leta 1980 znesle 8% BDP in celo 11% v letu 1988 (Roland, 2000, str.149).

Korupcija je obstajala že preden so uvedli dvotirni sistem liberalizacije, zato lahko sklepamo, da dvotirni sistem ni sam po sebi nje generator. Tovrstna korupcija je pozitivna funkcija razlike v ceni (Roland, 2000, str. 149).

Obstaja tudi sistemska napaka, ki vznemirja ljudi in v njih utrjuje prepričanje o korupciji. Tako imajo pri dvotirnem sistemu nekateri udeleženci pravico kupovati določene produkte po planskih cenah in jih nato prodati naprej z zaslužkom. Tako se dogaja, da pridobijo zopet tisti, ki so bili že tako privilegirani v planskem sistemu. To je v očeh prebivalstva težko upravičiti in se pripisuje korupciji, kljub temu, da je v funkciji optimiranja in zmanjševanja stroškov tranzicije. Nihče ni na slabšem, a ljudje so zelo občutljivi na spremembe v razmerjih dohodkov. Vidimo, da so ljudje zelo občutljivi na razslojevanje, na bogatenje vedno istih, medtem ko jih večina ostaja na istem, v revščini ali skromnih življenjskih razmerah. Lažje je biti reven, če je tudi tvoja okolica revna in tako niti ne veš, česa vse ti primanjkuje. Če pa se v okolici pojavi nekoliko premožnih, ljudje vidijo za kaj vse so prikrajšani in se težje sprijaznijo s pomanjkanjem. Takšno stanje povečuje občutek korupcije in lahko v ključnih trenutkih prilije olje na ogenj. Tako je bila korupcija eden pomembnejših sloganov, ko so leta 1989 študentje demonstrirali na Tiananmenskem trgu. Občutek korupcije je škodljiv zaradi nezainteresiranosti in otopelosti, ki jo povzroča, zaradi zaviranja podjetniške iniciative kot tudi zaradi upiranja reformam. Takšno nezadovoljstvo lahko privede do *statusa quo* ali celo gospodarskega nazadovanja.

Če pa poudarimo pomembnost zainteresiranosti uradnikov za izpeljavo reform, vidimo, da je takšna korupcija lahko celo vzpodbuda, saj so uradniki še kako na strani reform, ko pa jim te prinašajo koristi. Kasneje se lahko nezadovoljstvo z dvotirnim sistemom izrabijo za ukinitve planskega sistema. Korupcijo pa je treba držati na vajetih, da se kasneje ne razraste do mere, ko je ni več moč obvladovati. Tudi Kitajci sami so se v zadnjih letih korupcije lotili z veliko vnemo. Tako so obsodili visoke vladne predstavnike na dolgoletne zaporne ali celo smrtne kazni, ko so jih spoznali za krive korupcijskih dejanj. V tem primeru so zasledovali demonstracijski učinek in se korupciji odločno zoperstavili.

Dvotirni sistem po tranziciji

Bistvena odlika tega sistema je, da zavaruje tiste, ki bi z reformo izgubili, drugim pa omogoči, da si v vzporednem sistemu izborijo določene koristi. To doseže z ohranjanjem institucij, ki delujejo kot so delovale doslej, s tem se ohranijo delovna mesta in dohodki tistih ogroženih, ki bi sicer z reformo izgubili svoj gmotni položaj. Na ta način so omilili proces tranzicije, se s tem izognili šokom v svojem gospodarstvu in mu omogočili hitrejši napredek.

Ko spoznamo vse prednosti tega sistema, se kar samo poraja vprašanje, kje vse bi tak sistem, bolje rečeno pristop, še lahko koristil. Če pogledamo našo pokojninsko reformo, vidimo da drugačen sistem sploh ne pride v poštev. Le katera vlada bi si lahko privoščila zniževati že pridobljene pravice (to seveda tudi ne bi bilo pravično). Tako se starejšim generacijam ohranja pridobljene pravice, medtem ko se zaposlene poskuša prepričati za drugi in tretji pokojninski steber.

Priložnosti za uporabo dvotirnega sistema se ponujajo povsod, kjer se uvajajo spremembe in kjer je potrebno zaščititi tiste, ki bi s spremembami izgubili – tu pride sistem do izraza. Zaščititi tiste, ki s spremembami izgubijo, je potrebno iz več razlogov:

- Prvi razlog je ta, da ne pride do prikritega ali odkritega odpora proti spremembam. Tak odpor spremembe ogrozi, jih otežkoči ali pa povsem prepreči. Večina sistemov teži k nespreminjanju, se pravi k ohranjanju razmerij moči. S takšnim pristopom omehčamo opozicijo ali jo celo pridobimo na svojo stran. Tako si pridobimo širši, v tem primeru družbeni konsenz, za spremembe. Takšen konsenz pomeni, da lahko spremembe izvedemo hitreje in kar je pomembno, z manjšimi družbenimi stroški.
- Drugi razlog je, da se ohrani stabilnost v državi ali kakšnem drugem manjšem sistemu, da ne pride do kaosa in zmanjšanja učinkovitosti celote. Takšen kaos je v večini tranzicijskih držav privedel do pomembnega padca BDP. Sistemi so namreč med seboj povezani: ko v katerem izmed njih ukinemo kakšen njegov del, so tudi drugi deli ogroženi. Čisto praktično, če propade neko podjetje, ki je drugemu dobavljalo nek pomemben sestavni del, se tudi to drugo podjetje znajde v škripcih. Ko pa naenkrat propade več podjetij, kaos

nelinearno narašča in lahko doseže nepredvidene razsežnosti. To se je dogajalo v državah bivše Sovjetske zveze in drugih vzhodnoevropskih državah. Prišlo je do velike nezaposlenosti resursov, tako ljudi kot tudi drugih sredstev. Tudi z drugimi sistemi ni nič drugače, ko so deležni velikih sprememb.

- Tretji razlog je čisto etičen. Gre za zaščito ljudi, ki bi kot posledica reform padli pod prag revščine in za lajšanje škode, ki bi jo sicer preveč brutalno utrpeli. Tu ne gre spregledati niti škode, ki jo ljudje utrpijo zaradi izgube svojih delovnih mest. Raziskave kažejo, da izguba delovnega mesta za ljudi predstavlja stres, ki bistveno vpliva na njihovo življenje. Trdijo, da gre za tako hud stres, ki ga prekaša le izguba bližnjega.

Bistvo dvotirnega sistema pa je v spremembah. To, o čimer je bilo sedaj govora, je le pomoč, da postanejo spremembe sprejemljive za večino vpletenih. V drugem tržnem delu dobijo zainteresirani svoje prednosti in priložnosti, ki zaradi prvega dela ne škodujejo nikomur.

Tako se je v Kitajskem primeru začel trg, ki je do danes že zamenjal centralnega planerja, povečal konkurenčnost, ki jo ugotovimo kot zmanjšanje pribitka na ceno nad mejnimi stroški ter povečal učinkovitost izrabe resursov.

4.2. MIKRO IN MAKRO EKONOMSKE REFORME

4.2.1. MIKRO REFORMA UPRAVLJANJA S PODJETJI

Najpomembnejša sprememba na mikro nivoju je bila zamenjava kolektivnega kmetovanja z zasebnim. Kljub razumevanju, da ta sprememba daje pozitivne rezultate, pa je bilo uradno stališče, da naj zadruga ostane osnovna enota kmetijske proizvodnje. Tako je na začetku nekaj zadrug, sprva naskrivaj nato pa z dovoljenjem lokalnih oblasti, pričelo dajati zemljo v najem in razdeljevati obigatorne kvote posameznim kmetijam. Ker so bili donosi v teh zadrugah bistveno večji kot v tistih, ki so poslovale po starem sistemu, so se omehčale tudi centralne oblasti in dovolile nov sistem, a le v revnih kmetijskih regijah in v tistih zadrugah z zares slabimi rezultati. To omejitve so v veliki meri ignorirali, saj so bili donosi po novem sistemu večji v vseh zadrugah ne glede na panogo. Najprej so dajali zemljo v najem le za leto, po letu 1984 pa so pogodbe sklepali za obdobje do 15 let.

Za razliko od kmetijstva, ki se je reformiralo samo, so mikro ekonomsko reformo državnih podjetij izvedli na pobudo oblasti. Potekala je v štirih fazah.

- Prva faza od leta 1979 do 83 je temeljila na eksperimentih povečevanja samostojnosti podjetij in povečevanja finančnih vzpodbud v obstoječem sistemu. Ukrepi so vključevali zadrževanje dobičkov v podjetjih, nagrajevanje glede na rezultate ter pravico podjetij dejavnih v mednarodni trgovini do zadržanja in razpolaganja z devizami.

- Druga faza od leta 1983 do 1986 je podjetja seznanila s tržnimi pravili delovanja. Leta 1983 so uvedli davek na dobiček, ki je zamenjal razpolaganje oblasti z dobičkom. Leto kasneje so uvedli možnost prodaje presežkov na trgu.
- Tretja faza od leta 1987 do 1992 je prinesla zakonodajo s področja odgovornosti in avtoritete managerjev.
- Četrta faza po letu 1993 je prinesla poskus modernizacije državnih podjetij.

Z vsako fazo reform je bilo zmanjšano vmešavanje države in podjetja so pridobila več avtonomije (Lin, Cai, Li, 1996, str. 10).

Reforma mikro sistema upravljanja je dosegla zastavljen cilj povečanja tehnične učinkovitosti. Empirične ocene so pokazale, da je za polovico 42,2% rasti proizvodnje kmetijskega sektorja zaslužna rast produktivnosti, povzročena z reformami. Skoraj vso rast produktivnosti pa gre pripisati vpeljavi sistema gospodinjne odgovornosti.⁶ Prav tako je več študij pokazalo, da je povečanje avtonomije državnih podjetij pripeljalo do povečanja njihove produktivnosti. Ker pa je povečanje avtonomije managementa potekalo v neurejenem makroekonomskem okolju, je povzročilo pridobitniško vedenje (discretionary behaviour) vpletenih. Kljub izboljšani produktivnosti, so dobički padli, saj so se povečevale plače, dodatne ugodnosti in nepooblaščen trošenja. Sedaj, ko so podjetja okusila avtonomijo, bi bilo s političnega vidika predrago, da bi jo zopet preklicali, zato so oblasti poskusile z drugimi ukrepi. Avtonomijo podjetij so še povečali v upanju, da bodo postala finančno neodvisna.

4.2.2. MAKROEKONOMSKE REFORME

Povečanje avtonomije podjetij je ustvarilo pritisk na planski distribucijski sistem. Zaradi drugega tira so podjetja pričela kupovati inprodajati proizvode izven plana. Pod pritiski podjetij so alokacijo materialov potrebnih za proizvodnjo postopoma deregulirali. Nepričakovan rezultat sprostitve alokacijskega sistema je bila zelo hitra rast nedržavnih podjetij, med katerimi najbolj izstopajo mestna in vaška podjetja (MVP). Zaradi že prej ustanovljene predelovalne industrije za predelovanje kmetijskih proizvodov so MVP že leta 1978 predstavljala 7,2% industrijske proizvodnje na Kitajskem. Reforme so ustvarile dva ugodna pogoja za razvoj MVP: zagotovitev sredstev za investicije, dobljenih s presežki, ustvarjenimi s sistemom gospodinjne odgovornosti ter zaradi omehčanja planskega sistema nastal dostop do ključnih materialov in trgov.

Med leti 1981 in 1991 je število MVP raslo po povprečni letni stopnji 26,6%, število zaposlenih po povprečni letni stopnji 11,2% in njihova proizvodnja po povprečni letni stopnji 29,6%. Leta 1993 so MVP ustvarili že za 38,1% celotne industrijske proizvodnje na Kitajskem. Delež industrijske proizvodnje nedržavnih podjetij pa se je z 22% v letu 1978 povečal na 56,9% v letu

---

⁶ To je sistem po katerem so posameznim kmečkim gospodinjstvom dodelili zemljo v zakup ter jim naložili odgovornost plačevanja davkov.

1993. Iz tabele 3 je razvidna hitrost napredovanja MVP. Delež MVP v izvozu se je v razdobju 1987-94 potrojil, medtem ko je delež izvoza v BDP rasel počasneje.

Tabela 3: Izvoz mestnih in vaških podjetij

Leto	Delež MVP v izvozu v odstotkih	Delež izvoza v BDP v odstotkih
1987	10,9	13
1988	15,3	13
1989	18,9	12
1990	16,4	17
1991	17,5	19
1992	25,4	19
1993	44,4	17
1994	32,6	23
2000	/	25,9

Vir : Sachs, Wo, 1996, str. 5.

Ker so MVP produkt trga, so delovali po njegovih zakonitostih. To je pomenilo tržne cene inputov, trde proračunske omejitve, nezanesljivost delovnih mest ter dober management tistih MVP, ki so obstali. Zaradi tega so bila nedržavna podjetja uspešnejša, rasla so hitreje in beležila večjo produktivnost. Ti uspehi nedržavnih podjetij so proizvedli pritisk na državno politiko, ki je po njihovem zgledu začela spreminjati mikro upravljanje državnih podjetij. Razvoj nedržavnih podjetij je močno izboljšal alokacijo resursov. Uporaba tržnih cen jih je prisilila k izrabi primerjalnih prednosti. Pričeli so z uporabo delovno intenzivnih tehnologij, saj je delo na Kitajskem cenejše od kapitala.

Pomembne makroekonomske spremembe, ki so ravno tako doprinesle k razvoju MVP, so se zgodile s sprostitvijo cen nadplanske proizvodnje, ko so leta 1984 uvedli dvotirno liberalizacijo cen. Prej so si podjetja pomagala z *barter*⁷ trgovino, da so prišla do izvenplanskih proizvodov ter prodala svoje nadplanske produkte. *Barter* je v primerjavi s prosto trgovino zelo neučinkovit, saj zahteva stalno iskanje in usklajevanje kupcev in prodajalcev. Zato je bila uvedba drugega tira velika vzpodbuda za gospodarstvo. Leta 1988 je bilo le še 30% maloprodajnih cen določenih s planom.

Naslednja velika sprememba v makroekonomskem okolju je bila sprememba politike deviznega tečaja. V letih 1979-80 je znašal menjalni tečaj 1,5 juana za ameriški dolar. Tak menjalni tečaj ni mogel pokriti stroškov izvoza, ker so bili stroški proizvodnje in prodaje dobrine, vredne 1 dolar,

okoli 2,5 juana. Zaradi za izvoznike nevzdržnih razmer so leta 1981 uvedli sistem dvojnega deviznega tečaja. Trgovanje z dobrinami je potekalo po tečaju 2,8 juana za dolar, medtem ko je uradni tečaj še vedno vztrajal na 1,53 juana za dolar, kar je omogočilo skoraj pol cenejši uvoz tehnologije za razvoj težke industrije. Po letu 1985 je juan postopno devalviran. Počasi so sprostili trgovino z devizami med podjetji, da so ta lahko prodajala devize po tečaju določenim s ponudbo in povpraševanjem med podjetji, ki je bil višji od uradnega. Vrhunec politike deviznega tečaja pa je bil uvedba uravnavanega drsečega deviznega tečaja leta 1994 (Lin, Cai, Li, 1996, str. 13).

Med manj reformiranimi področji makroekonomske politike je politika obrestnih mer. Zaradi politike, ki je dajala prednost težki industriji, so umetno držali nizke obrestne mere, da so ustvarili ugodne pogoje za razvoj težke industrije. Z začetkom reform so morali dvigniti obrestne mere tako za posojila kot za varčevanje, vendar pa so jih še vedno držali na nivoju mnogo nižjem, kot bi jih določil trg. Zaradi zaostajanja makroekonomskih za mikroekonomskimi reformami, še posebej politike obrestnih mer glede na reforme alokacijskega mehanizma in upravljanja s podjetji, je prišlo do ekonomskih posledic. Ponovno je prišlo do cikla rasti. Zaradi umetno nizkih obrestnih mer je bilo povpraševanje po posojilih večje, kot je dovoljevala ponudba. Pred uvedbo reform so takšno pretirano povpraševanje zadrževale omejitve centralne oblasti. Ko pa so jeseni leta 1984 pravico podeljevanja posojil dodelili lokalnim bankam, je to povzročilo pravo ekspanzijo posojil in investicij. Kot posledica se je leta 1988 ponudba denarja povečala za 47%, inflacija pa je dosegla 18%. Oblasti niso hotele zvišati obrestne mere in jo uporabiti kot sredstvo omejevanja jemanja posojil in investiranja, zato so bili primorani narediti korak nazaj k planskemu sistemu. Uvedli so omejevanje kreditov in neposredni nadzor investicijskih projektov. Inflacijo so uspešno omejili, vendar pa je sledila nekoliko manjša rast.

Ker je bilo makroekonomsko okolje posebej prilagojeno razvoju težke industrije in so od tod tudi izhajale njegove slabosti, je bilo njegovo reformiranje najpočasnejše. Večina težav, ki so nastopile v obdobju tranzicije in so prisotne tudi danes, izhaja iz razkoraka med reformo makroekonomskega okolja ter že liberaliziranega alokacijskega mehanizma in podjetniškega sistema. Zaradi tega razkoraka se je kitajsko vodstvo vseskozi soočalo z dilemo: ali makroekonomsko okolje prilagoditi že liberaliziranemu mikroekonomskemu okolju ali pa ponovno zmanjšati svobodo podjetij in povečati vpliv planskega mehanizma. Če bi se odločili za nazadovanje reform, bi si nakopali odpor vodstva podjetij in zaposlenih. Takšna odločitev bi zavrla ali celo ustavila gospodarsko rast. Pod pritiskom okoliščin je v vodstvu LRK prevladala liberalnejša struja in Kitajska je krenila na pot reform.

---

⁷ Pri tej obliki poslovanja se blago zamenja za blago in se pri transakciji ne uporabi denarja.

4.2.3. REFORMA MONETARNE POLITIKE KITAJSKE

Kitajska reforma monetarne politike je močno napredovala še zlasti v času po letu 1998. Kitajci so tako rekoč že izvedli preobrazbo monetarne politike od neposrednega k posrednemu nadzoru, ki je običajen v razvitih kapitalističnih gospodarstvih. Ukinili so omejitve kreditov, reformirali sistem obveznih rezerv in utrdili operacije na odprtem trgu. Do konca reforme jim manjka predvsem samostojnost Narodne banke Kitajske (NBK), ki je še vedno odgovorna političnemu organu, imenovanemu Centralni finančni komite.

Pred letom 1993 je imela kitajska monetarna politika dva cilja: stabilnost valute in gospodarski razvoj. Zaradi dvojnosti cilja je bilo kratkoročno ravnanje NBK nekonsistentno. Leta 1993 pa je Kitajski državni svet odločil, da je glavni cilj monetarne politike stabilnost vrednosti nacionalne valute, s katero naj bi podpirali gospodarsko rast. Od takrat se NBK močno zavzema za ohranitev vrednosti juana.

V letu 1994 je inflacija dosegla svojo najvišjo vrednost od leta 1949 od kar obstaja LRK. Rast cen na drobno je dosegla 24,1%, cene v trgovini na veliko pa so poskočile za 21,7%. NBK je dosledno izvajala zmerno restriktivno monetarno politiko ter nekaj drugih ukrepov za brzdanje inflacije in do leta 1996 jim je uspel mehak pristanek. Od leta 1997 naprej pa je raven cen na Kitajskem kontinuirano upadala kar 27 mesecev, vse do decembra leta 1999. Kljub temu, da so cene padle, tudi kot odgovor na previsoke cene v preteklosti, se je na Kitajskem pojavila deflacija. NBK je takrat začela z zmernim povečevanjem denarja v obtoku in skupaj z ekspanzivno fiskalno politiko ustvarila pogoje za nadaljnjo gospodarsko rast (Yu, Ming, 2001, str.1).

Izboljšanje sistema doseganja bližnjega cilja je za kitajsko monetarno politiko pomemben simbol reforme. Kreditne omejitve poslovnih bank so ukinjene in nastal je nov sistem bližnjega cilja, ki se osredotoča na količino denarja v obtoku. Za doseg tega cilja so operacije na odprtem trgu uspešno zamenjale posojila NBK in postale glavni instrument uravnavanja količine denarja v obtoku.

Količina denarja v obtoku

Sistem uravnavanja količine denarja v obtoku je od začetka reform doživel tri velike spremembe. Od leta 1984 do 1993 so bila posojila NBK poslovnim bankam glavni instrument povečevanja monetarne baze in so znašala 80% celotnega letnega prirasta monetarne baze.

Drugi način povečevanja monetarne baze je odkup deviz s strani NBK. Ta instrument se je uveljavil leta 1994, ko je Kitajska izvedla reformo nadzora nad deviznim tečajem, katere cilj je bil ohranjanje stabilnosti kitajske valute. Kljub temu, da je Kitajska beležila velike presežke v

plačilni bilanci, je menjalni tečaj juana ostajal stabilen. Ohranjanje stabilnega deviznega tečaja v takšnih razmerah pa je privedlo do velikih sprememb v količini denarja v obtoku in tako je nakup deviz postal prevladujoč način povečevanja monetarne baze. Po letu 1997 je ta način izgubil na pomenu in leta 1998 predstavljal le še 13% povečanja monetarne baze. Omejen s ciljem stabilizacije deviznega tečaja odkup deviz ne more biti aktivni instrument NBK za izvajanje nadzora nad monetarno bazo in količino denarja v obtoku.

Tretji način povečevanja monetarne baze so operacije na odprtem trgu. V letu 1999 je NBK zaradi izboljšanja na denarnih trgih širila operacije na odprtem trgu in s tem temeljito spremenila sistem povečevanja monetarne baze. S šestdesetimi operacijami na odprtem trgu, ki so predstavljale kar 52% povečanja monetarne baze, so leta 1999 monetarno bazo povečali za 192 milijard juanov, kar je bilo za 121,8 milijarde več kot leta 1998 (Yu, Ming, 2001, str. 2). Razvoj operacij na odprtem trgu je dal NBK fleksibilnost pri uravnavanju monetarne baze in povečevanju količine denarja v obtoku.

Pomembna naloga NBK je pravilna ocena potrebnega letnega porasta količine denarja. Od začetka reform je zaradi velikega povečanja denarnih dohodkov gospodinjstev padala denarna likvidnost. Razmerje M1/M2 je padlo od 63% v letu 1986 na 37% v letu 1998. V teh dvanajstih letih je letni padec znašal 4,5%. Najnižjo raven je denarna likvidnost dosegla v začetku leta 1999, ko je padla na 34,5%. Za leto 1999 je NBK določila M1 15%, M2 pa 14% rast. Kot rezultat teh prizadevanj NBK je M1 zrasel za 17,7%, M2 pa za 14,7%, kar je v celoti izpolnilo bližnji cilj preskrbe z denarjem.

Obrestne mere

Od leta 1996 naprej NBK ni le sedemkrat znižala obrestnih mer, temveč jih je tudi deregulirala in s tem utrla pot tržnemu uravnavanju obrestnih mer. Prvo znižanje obrestnih mer v letu 1996 je razbremenilo podjetja velikega bremena njihovega odplačevanja dolgov. Do leta 1999 je sledilo še šest znižanj obrestnih mer. Obrestne mere za depozite so v povprečju padle za 5,73 odstotne točke, za posojila za 6,47 odstotne točke, razmak med aktivno in pasivno obrestno mero pa se je znižal za 0,71 odstotne točke. Ta znižanja so finančno občutno razbremenila podjetja in sicer v višini 250 milijard juanov (Yu, Ming, 2001, str. 3). Znižanje obrestnih mer je bistvenega pomena za kasnejšo prepustitev trgu, saj se z njihovim zniževanjem postopoma približujemo obrestnim meram, ki bi nastale v konkurenčnih tržnih razmerah ter se tako izognemo pretresom na finančnem trgu.

Reforma sistema nadzora nad obrestnimi merami je naredila preboj na treh področjih:

- Obrestne mere na finančnih trgih so deregulirane. Tu gre za medbančno obrestno mero in obrestno mero za »repo posle« z obveznicami. Takšne mere so najpomembnejši pokazatelj ponudbe in povpraševanja na trgu denarja.
- Razvili so finančne trge, ki so predpogoj za izvajanje učinkovite denarne politike. Preko finančnih trgov centralna banka vpliva na razvoj aktivnih in pasivnih obrestnih mer.
- Zmanjšali so omejitve obrestnih mer za izdajo posojil srednjim in manjšim zasebnim podjetjem in tako dosegli večji interes bank, da posodijo denar zasebnim podjetjem.

Seveda pa obstaja še kar nekaj težav s kitajsko reformo obrestnih mer. Zaradi nekaterih posebnosti obrestna mera na kitajskih trgih ne odraža v celoti ponudbe in povpraševanja, temveč je bolj eksogena spremenljivka. Eksogenost se kaže v tem, da ima NBK še vedno velik vpliv na višino obrestnih mer. Druga težava je, da se poslovne banke ne obnašajo tržno, ne zasledujejo zgolj dobička, temveč skrbijo tudi za socialni mir z odobravanjem posojil državnim podjetjem. Zato je reforma državnih podjetij (lastništvo) predpogoj za uspešno komercijalizacijo poslovnih bank.

Kljub vsem tem korakom v pravo smer ima kitajska monetarna politika pred seboj še veliko težav, za razrešitev katerih niso potrebni le koraki v pravo smer, ampak tudi čas. Potrebne so spremembe v institucionalnem okvirju na nižjih nivojih, kakor tudi v samem političnem vrhu. Pot do cilja je še dolga, saj državna podjetja, socialna politika, državne banke in NBK s svojim nadzornim organom Centralnim finančnim komitejem (CFK), predstavljajo začarani krog, ki se lahko brez pretresov razreši le postopoma. Spremeniti se morajo navade, pričakovanja in odzivi udeležencev na trgu, ki se odzivajo drugače kot njihovi kolegi v tradicionalnih razvitih tržnih gospodarstvih. Začeti mora veljati predpostavka *homo economicus* za vse vpletene, saj je sistem, ki ga sedaj gradi NBK zrasel na evropskih tleh, kjer velja načelo maksimiranja dobička. Za vse to pa je potrebna iniciativa z vrha.

4.2.3.1. NARODNA BANKA KITAJSKE

Navadno si pod tem imenom predstavljamo centralno banko po zgledu zahodnih centralnih bank, kjer so centralne banke neodvisne institucije, ki same določajo monetarno politiko in bančne zadeve. V kitajskem primeru pa NBK ni samostojna institucija saj ima nad sabo politični organ, ki odloča ter se vmešava v njeno delo. »Je le administrativni organ za izvajanje odločitev partijske celice, imenovane Centralni finančni komite« (Gilley, Murphy, 2001, str. 29).

Prvih 30 let LRK sploh ni imela centralne banke. Takrat je bila NBK še poslovna banka, medtem ko je funkcije centralne banke opravljalo finančno ministrstvo ali še pogosteje Revolucionarni komite. NBK je dobila pooblastila za vodenje denarnih in finančnih zadev leta 1983, njene

pristojnosti pa so uzakonili leta 1995. Nadzor nad delovanjem NBK je vodila partijska vodilna skupina za finance in ekonomijo, ki jo je vodil sam premier. Ko pa je prišla azijska finančna kriza in grozila Kitajski s kolapsom finančnega sistema in gospodarstva, so začutili potrebo po ustanovitvi posebnega partijskega komiteja za vprašanja financ. Tako je leta 1998 nastal CFK.

Sekretar CFK Wen Jiabao, ki mu je bila naložena določitev političnih smernic je poklicni geolog brez izkušenj na finančnem področju. Njegov namestnik, odgovoren za operativne zadeve pa je Yan Haiwang z izkušnjami iz gradbeništva. Hkrati s to funkcijo je tudi podpredsednik NBK, čeprav njegovo mesto v CFK pomeni, da je guvernerju Yetu Daiju nadrejen.

CFK določa obrestne mere, zapira banke, določa direktorje bank in odloča koliko posojil morajo banke posoditi državnim podjetjem. CFK v svojem letnem poročilu za leto 1999 navaja, da so »reformirali« 3000 članov finančnih institucij, ki so člani prepovedanega gibanja Falun Gong, niso pa omenjali bančne in finančne politike. CFK skrbi, da ljudje nimajo kam drugam s svojimi prihranki kot v državne banke, ki morajo potem kupovati državne obveznice, da lahko Peking investira v svoje ljubljene projekte (*pet projects*). Takšno obnašanje je ravno nasprotno obnašanju centralnih bank na zahodu, kjer stremijo za večjo konkurenčnostjo in kjer vlade tekmujejo z atraktivnimi obrestnimi merami za pridobitev kapitala.

Takšna razporeditev moči bistveno vpliva na hitrost sprejemanja reform. NBK je napovedala popolno liberalizacijo obrestnih mer v treh letih, CFK pa se je temu zoperstavil, saj bi tako prehitro izgubil možnost upravljanja z narodnimi prihranki. NBK je nato plan liberalizacije obrestnih mer podaljšala na pet do deset let. Podobno se je zgodilo s konvertibilnostjo juana, ko je predlani NBK napovedala konvertibilnost v petih letih, sedaj pa so rok podaljšali za nedoločen čas, v 21. stoletje. Ovira hitrim reformam je CFK, katerega namen je socialna in politična stabilnost, ne pa konkurenčnost bančnega sektorja in smotrna monetarna politika.

Po današnjih zakonih lahko NBK pregleda knjige poslovnih bank le enkrat na leto, medtem ko lahko njihovi zahodni kolegi to storijo, kadar se jim zahoče. Zaradi pomanjkljive zakonodaje in premajhne moči ter avtonomnosti NBK se velikokrat zgodi, da zvedo za problem, ko je že prepozno, to je, ko jo na to opozorijo za svoje pravice prikrajšani udeleženci. Predlani so varčevalci panično dvigovali svoje prihranke iz Kitajske konstrukcijske banke, potem ko je deželna vlada dvignila vsa svoja sredstva s te banke. NBK je za dogajanje izvedela šele, ko se je panični umik že začel.

Nezmožnost učinkovitega nadzora, nezmožnost vodenja monetarne politike v skladu s prepričanjem in nezmožnost izvajanja sprememb z želenim tempom govorijo o potrebi za samostojnejšo in močnejšo NBK.

Do sedaj si je Kitajska lahko privoščila takšne posebnosti pri vodenju svojih bank, kar pa bodo morali v prihodnje temeljito spremeniti, saj se jim po vstopu v STO obetajo časi ostre konkurence.⁸ V dveh letih po polnopravnem članstvu v STO bodo lahko tuje banke brez omejitev poslovale s podjetji, po petih letih pa tudi z vsemi državljani. To velja za domačo valuto, medtem ko lahko s tujimi valutami poslujejo že sedaj (WTO, 2001, str. 4).

5. POMEMBNI VIDIKI KITAJSKEGA GOSPODARSTVA

5.1. NEPOSREDNE TUJE INVESTICIJE V KITAJSKO

Veliko se je spremenilo od leta 1978, ko je bila Kitajska še skoraj popolnoma izolirana ekonomija, pa do današnjih dni, ko je Kitajska druga največja prejemnica neposrednih tujih investicij (NTI) - takoj za ZDA. Takrat so se Kitajci odločili, da svojo gospodarstvo počasi odprejo in to počnejo vse do danes, ko so že člani STO in svoje gospodarstvo v triletnem prehodnem obdobju še naprej liberalizirajo. Do leta 1999 je Kitajska prejela že kar 305 milijard USD v obliki neto tujih investicij. Leta 1998 so podjetja s tujim solastništvom proizvedla kar 15% celotne industrijske proizvodnje in ustvarila kar 44% celotnega kitajskega izvoza. Leta 1980 je Kitajska izvozila za 18 milijard USD, leta 2000 pa že za 250 USD. Izvoz podjetij s tujim solastništvom se je v obdobju 1980-98 povečeval po 66,7% stopnji (Zhang, 2001, str. 680-681). NTI so pomagale kitajskemu gospodarstvu s povečevanjem razpoložljivega kapitala, povečevanjem zaposlenosti in povečevanjem dohodkov v državno blagajno. Delež NTI v domačih investicijah je znašal že 15% leta 1998. Podjetja s tujim solastništvom so istega leta zaposlovala že 18 milijonov Kitajcev, kar je pomenilo 11% vse zaposlenosti v industrijski proizvodnji. Davčni prispevki teh podjetij so se s 4% v letu 1992 povečali na 13% v letu 1997.

Pravi bum so investicije na Kitajsko, zaradi uvedbe liberalnejše politike do investiranja tujcev, doživele v devetdesetih. Tuji vlagatelji so dobili možnost, da postanejo večinski lastniki podjetij v katera vlagajo. Do devetdesetih je šla skoraj vsa proizvodnja iz podjetij s tujim solastništvom v izvoz. Ta podjetja so izkoriščala poceni delovno silo, s kitajskim gospodarstvom pa niso imela veliko povezav. Dandanes postaja vse pomembnejši kitajski trg sam, zaradi velikega potenciala, ki se skriva v njem.

Ekonomska teorija poudarja več razlogov za koristnost NTI. Povečujejo razpoložljiv kapital in zaposlenost, pospešujejo izvoz, pripeljejo tuje strokovnjake, znanje in blagovne znamke, novo tehnologijo, povečajo konkurenčnost, vzpodbudijo domača podjetja in pomagajo prestrukturirati domače gospodarstvo.

---

⁸ Konkurenco zaenkrat še uspešno zatirajo. Minimalni predpisani operacijski kapital bank so dvignili iz 15,7 milijonov USD na 72 milijonov USD.

V primeru Kitajske je bila najočitnejša sprememba povečevanje izvoza. Izvoz znaša kar 20% BDP (Herr, Priewe, 2000, str. 8). Spreminjala se je tudi struktura izvoza v smeri zahtevnejših proizvodov in povečevanja njihove kvalitete. Vendar pa bistven vpliv na kitajsko gospodarstvo ni izhajal predvsem iz kvantitete NTI, temveč iz strukturnih reform, ki so jih povzročile. NTI so na kitajsko tranzicijo pozitivno vplivale tudi skozi izboljšanje lastniške strukture z diverzificiranjem lastništva. Pred liberalizacijo je bila večina podjetij v državni lasti, po njej pa se je s tujimi vlaganji razširilo tudi privatno lastništvo. Delež državnih podjetij v industrijski proizvodnji je iz 78% v letu 1978 padel na 28% v letu 1998. NTI so pospešile razvoj tržno orientiranih institucij. Da bi Kitajci privabili tuje investicije, so morali narediti nov institucionalni okvir, ki je bil bolj tržno orientiran. Leta 1980 so začeli z ustanavljanjem posebnih ekonomskih območij v priobalnih mestih. Ta liberalizacija je vseskozi izvajala pritisk v drugih sektorjih. Zakoni, ki so urejali NTI, so regulirali tudi domači trg. To se je še posebej izkazalo pri pripravi zakonskega okvira za varstvo intelektualne lastnine, pri spremembah računovodskega sistema in pri sproščanju omejitev v zvezi z deviznim poslovanjem. Na dva načina so NTI pospešile tudi prestrukturiranje državnih podjetij: z vlaganjem vanje, to je z vnosom kapitala in znanja, ter z demonstracijskim učinkom, ki je vzpodbudil tudi druga podjetja, da so začela razmišljati o prihodnosti. Ker so te investicije predvsem skupna vlaganja v državna podjetja, so imele na proces prestrukturiranja bistven vpliv. Tuji investitorji so uvedli tržno orientiran management, sisteme nagrajevanja, organizacijo proizvodnje, računovodske metode in metode upravljanja s tveganjem, ki so na ravni tistih v razvitih gospodarstvih. Pospešili so tudi povezanost kitajskega gospodarstva s svetom in ga tako soočili s konkurenco. S sodelovanjem med domačimi podjetji in podjetji s tujim kapitalom se takšna povezanost še povečuje.

Tabela 4: Pomembnost NTI na Kitajskem

Leto	1991	1995	1998
Delež NTI v celotnih investicijah v %	3,9	15,1	15,2
Izvoz podjetij s tujim solastništvom v 10 ⁹ USD	12,1	46,9	88,6
Delež v izvozu v %	17,0	31,3	44,1
Delež v industrijski proizvodnji v %	5,0	11,7	14,9
Število zaposlenih v milijonih	4,8	16,0	18,0
Davčni prispevki kot delež v vseh prihodkih v %	4,1	10,0	13,2

Vir : Zhang, 2001, str. 682.

Iz tabele 4 je razvidno, da so NTI imele velik vpliv na kitajsko gospodarstvo po uvedbi tržno orientiranih sprememb. Povišale so produktivnost, pospeševale izvoz, pozitivno vplivale na prestrukturiranje gospodarstva in razširjale naprednejšo tehnologijo.

Poraja pa se zanimivo vprašanje: zakaj tolikšno investiranje v Kitajsko, še posebej, če vemo, da Kitajska svojih vrat le ni tako na široko odprla. Vlaganja v kitajsko gospodarstvo so bila dolgo dovoljena le kot skupna vlaganja z domačim solastništvom, kjer so domači solastniki obdržali večinski delež. Pravni okvir ni ravno v pomoč tujim vlagateljem in lokalni oblastniki si zakone razlagajo po lastni presoji. Infrastruktura je pomanjkljiva in težko je priti do komunalno opremljenega zemljišča. Večina podjetij s tujim solastništvom tudi ni prinašala dobička. Bistvo odgovora zakaj tolikšen interes investorjev, se skriva v velikosti kitajskega trga. Tam namreč živi kar 1300 milijonov ljudi, ki so lačni zahodnih izdelkov. Vsi investitorji želijo biti med prvimi, ki bodo izkoristili pomembnost kitajskega trga. Drugi razlogi so še nizki stroški plač, sprejemljiva infrastruktura in investicijam relativno naklonjena politika⁹ (Tseng, Zebregs, 2002, str. 21). Pri razlogih zakaj tolikšno vlaganje na Kitajsko, pa ne smemo spregledati, da skoraj 60% NTI na Kitajsko izhaja iz Hongkonga in Tajvana. To sta območji, ki sta tradicionalno vezani na Kitajsko, poznata jezik in kulturo in se zato lažje znajdeti v zahtevnem kitajskem okolju. Veliko tam živečih ljudi ali njihovih prednikov je bilo s Kitajske pregnanih in tudi želja po vrnitvi je vplivala na takšno množičnost investicij.

5.2. KITAJSKE NEPOSREDNE INVESTICIJE V TUJINO

Do leta 1978 se je Kitajska posvečala le svojemu notranjemu razvoju s poudarkom na samozadostnosti in na ekonomski neodvisnosti. Nasprotovali so neposrednim tujim investicijam v Kitajsko, saj so menili, da investicije multinacijonalnih držav, kamor te vlagajo ne prinesejo nič dobrega, prej nasprotno. Ko pa so leta 1979 sprejeli zakon o tujih vlaganjih, se je začelo tuje vlaganje na Kitajskem. Spoznali so, da so jim tuja vlaganja le prinesla določene koristi in njihovo stališče se je začelo spreminjati. Ne le, da so se še naprej liberalizirali in se odpirali tujemu kapitalu, tudi sami so se lotili vlaganj v tujino kot strategije lastnega razvoja. Razumljivo, da zaradi pomanjkanja sredstev doma niso imeli na razpolago velikih količin kapitala in so zato skrbno izbirali svoje investicije v tujini. V tujino so investirale tako tiste industrije, ki jim je manjkalo lastnega znanja in so ga nameravale dobiti iz sodelovanja s tujimi podjetji, kot tudi tiste, ki so bile že izkušene v svoji proizvodnji. Slednje so to izrabile za ekonomsko korist, še posebej v deželah v razvoju.

Kitajski primer investiranja v tujino se razlikuje od običajnih tujih neposrednih investicij. Nasprotno od običajnih tujih investicij, so pri kitajskih pomembni politični in diplomatski motivi. Investirajo predvsem državna podjetja. Večji del kapitala so ta podjetja zbrala iz mednarodnih kapitalskih trgov, saj je kapitala doma močno primanjkovalo. Velikokrat so vlagala podjetja, ki jim je znanja primanjkovalo, za razliko od zahodnih podjetij, ki investirajo, da bi izkoristila nove trge s svojim superiornim poznavanjem proizvodov.

---

⁹ Zlasti v posebnih ekonomskih conah.

Prednosti, ki so jih prinesle kitajske investicije v tujino po Wuju in Chenu (2001, str. 1249-1251):

- Izrabljanje tujih virov na tistih področjih, kjer jih doma primanjkuje.
S skupnimi vlaganji s tujimi partnerji v ribiška podjetja so Kitajski dobavili velike količine rib iz vseh svetovnih morij. Z vlaganji v avstralske rudnike so zagotovili stalen dotok visoko kvalitetnih rud, ki so jih potrebovali za razvoj jeklarske industrije.
- Dostop do visoke tuje tehnologije in managerskih izkušenj.
Nekatera kitajska podjetja so si uspela pridobiti tehnologijo z združevanji in prevzemi, medtem ko so manjša podjetja le kupovala napredno opremo in jo izvažala na Kitajsko. Neko podjetje je kupilo napredno opremo za proizvodnjo hrane, ki jim je omogočila izboljšanje učinkovitosti pri predelavi hrane na Kitajskem, zopet drugo podjetje je kupilo najmodernejše ribiške ladje, ki so jih izvozili na Kitajsko, kjer so si z njimi pomagali razviti svoje ribiške ladje.
- Izrabljanje tujih kapitalskih virov.
Le 10% sredstev za investicije v tujino dejansko izvira iz Kitajske. Ostalih 90% izvira iz mednarodnih kapitalskih trgov. S tem načinom so nadomestili pomanjkanje sredstev doma. Koristi od takšnega pristopa so podobne kot tiste, ko tujci vlagajo v Kitajsko samo.
- Razvijanje in širjenje trgov.
Investiranja nekaterih velikih podjetij, so jim pomagala pri prodaji njihovih proizvodov. Tako je kitajsko kemično inženirstvo spravilo v promet svojo opremo, kapacitete, material in delovno silo.
- Pospeševanje prilagajanja industrij.
Kitajska farmacevtska industrija je imela doma velik presežek kapacitet, vendar ga zaradi velikih carinskih preprek ni mogla izrabiti za prodajo na tujem. Ko so se lotili investicij v tujini, so tja prenesli tudi del svojih presežnih kapacitet in jih tako zmanjšali doma. Z izkoriščanjem znanja na tujih trgih se poveča dobičkonosnost vlaganj v raziskave in razvoj, tako se za ta namen lahko daje več sredstev, kar občutno pospeši prestrukturiranje podjetja.
- Zagotavljanje tujih valut
Ocenjeno 55% kitajskih tujih investicij prinaša dobiček, 17% prinaša izgubo, medtem ko jih je 28% nekje vmes. Tista podjetja, ki delajo dobiček prinašajo Kitajski tuj denar. Tovarna koles in gum je v Gani in Braziliji z izvozom v okoliške države zaslužila 100 milijonov USD in tako pomagala Kitajski pri kopičenju tujih valut.

Kljub temu, da so kitajske investicije razpršene v 150 državah po vsem svetu, pa je vendar večina njih investirana v razvite države kot so ZDA, Avstralija in Kanada. To gre pripisati dejstvu, da imajo investicijam prijazno okolje, razvite kapitalске trge, visoko tehnologijo, prvovrstno infrastrukturo in znanje. Takoj za temi državami so po pomembnosti investicije v azijsko soseščino, kar se še posebej sklada z namenom širjenja vpliva v regiji. Po razpadu

Sovjetske zveze pa so začeli z vlaganjem tudi v države članice Skupnosti neodvisnih držav in v Vzhodno Evropo.

Kitajska ni tipičen primer vlaganj v tujino. Za razliko od razvitih držav ni vlagala predvsem z namenom, da doseže največji dobiček, ampak ji je šlo za vpliv, zato so bile odločitve politično motivirane. Hitrost širjenja investicij v tujino je brez primera v državah v razvoju. V 20 letih so ustanovili 2400 podjetij v tujini. Kitajske investicije so se povečevale v takšni meri, da so začele privlačiti mednarodno zanimanje. Celo Združeni narodi so jo ocenili kot državo v razvoju, ki masovno vlaga v tujino. Kitajska je poleg tega, da je najpomembnejši trg za vlagatelje med državami v razvoju, tudi najpomembnejša investitorica iz te skupine in ima tudi zaradi neobičajno dobrih povezav med svojimi podjetji v tujini vse večjo težo.

5.3. KITAJSKE SOSEDE

5.3.1. ODNOS KITAJSKE S SOSEDAMI

Ko opazujemo Kitajsko v njenem vzponu v zadnjih dveh desetletjih, ko vidimo kakšne stopnje rasti dosega njen izvoz, se poraja vprašanje, ali niso ti uspehi na račun njenih tekmic iz sosednje Vzhodne Azije. Mogoče pa je tudi, da je ravno obratno, da je Kitajska lokomotiva, ki bo regijo popeljala v rast. Ali pa kar oboje hkrati?

Prva teza se zdi bolj verjetna saj se proizvodnja vedno seli iz držav z večjimi stroški v države, kjer so stroški manjši. Veliko vlogo igrajo stroški delovne sile in ravno tu je Kitajska s svojo veliko populacijo zelo konkurenčna. Kitajski delavec dela za stroške, ki znašajo le 3% stroškov za plače japonskih delavcev oziroma 7% tajvanskih ali korejskih plač (Bošković, 2002, str. 17). Ta možnost temelji na domnevi, da vse te sosedne proizvajajo podobne proizvode in si tako ena drugi jemljejo kruh. Truditi se morajo, da njihova proizvodnja ostane konkurenčna in zato vseskozi pazijo na vrednost svojega denarja. Trudijo se, da bi bil njihov denar cenejši od denarja sosed, s tem pa posledično tudi njihovi proizvodi.

Ta teza ima potencial, da razloži dogodke v Aziji v devetdesetih. Devalvacija kitajskega juana leta 1994 je ustvarila pritisk na izvozno sposobnost Tajske in druge v azijsko krizo vpletene države, kar je privedlo do devalvacije njihovih valut v letih 1997-98 (Loungani, 2000, str. 1). Najprej se je proizvodnja selila iz Japonske v Južno Korejo, Singapur in na Tajvan ter sedaj še v države znane pod imenom ASEAN-4¹⁰ ter na Kitajsko. V prid tezi o sodelovanju med sosedi pa je, da so se države, iz katerih se seli proizvodnja, že razvile do te mere, da jih takšno odhajanje poceni proizvodnje ni prizadelo preveč. Gre za tako imenovane na novo industrializirane države, med katere spadajo Tajvan, Hongkong, Singapur in Koreja. Tajvan je med največjimi svetovnimi proizvajalci polprevodnikov, ki so potrebni pri proizvodnji računalnikov, ima razvit finančni

---

¹⁰ V to skupino spadajo naslednje države: Indonezija, Malezija, Filipini in Tajska.

sektor in je velik izvoznik kapitala. Koreja in Singapur sta tudi že močno napredovala in spadata med razvitejše v regiji. Hongkong pa je tradicionalno trgovsko in finančno središče Azije. Ko upoštevamo tudi to, se je zdelo verjetneje, da se te države med seboj dopolnjujejo in ne škodujejo.

Slika pa je drugačna, če proučujemo odnos Kitajske in njenih sosed, ki niso tako zelo razvite. Zaradi manjših razlik v razvitosti je konkuriranje razumneje pričakovati med Kitajsko, državami ASEAN-4 ter Indijo. Kitajska je povečevala izvoz na najpomembnejše tržišče ZDA hitreje kot ostale države. To gre pripisati predvsem velikim tujim vlaganjem na Kitajsko, katerih proizvodnja je namenjena za izvoz, pa tudi njeni sposobnosti, da je najcenejša. Kot okoliščino v prid tezi o sodelovanju lahko štejemo prilagoditev strukture njihovih izvozov. Kitajski izvoz v ZDA je nekoliko različen od izvoza njenih sosed. Tekstil, obutev in proizvodi za gospodinjstvo znašajo skoraj 70% kitajskega izvoza, medtem ko polprevodniki in z njimi povezani proizvodi pomenijo le 20% kitajskega izvoza v ZDA. V državah ASEAN-4 pomeni izvoz polprevodnikov približno 40% delež (Loungani, 2000, str. 3).

Argument, da lahko azijske države vplivajo na svojo izvozno uspešnost in tako močno povečajo izvoz z devalvacijo, se v praksi ni pokazal kot zanesljiv, posebej ne za manjša gospodarstva, kjer hitro pride do inflacijskih pritiskov. V zgodovini je bilo že veliko poskusov, da bi z devalvacijo, oziroma razvrednotenjem lastne valute pripomogli k povečanemu izvozu in rasti gospodarstva. Takšni poskusi pa se mnogokrat niso obnesli. Največkrat pride do inflacijskih pritiskov, ki v gospodarstvo prinesejo le zmedo ter povečajo stroške poslovanja. Kitajska pa je le nekoliko drugačna, saj je treba v obzir vzeti njeno velikost. Je največja na svetu in pretežno samozadostna, saj veliko večino zase potrebnih proizvodov proizvede sama. Njeni prebivalci so revni in navajeni skromnega življenja, večino kar potrebujejo jim da kos zemlje, kjer živijo, to pa dela Kitajsko uvozno skoraj neodvisno in različno od prav vseh njenih veliko manjših sosed.

Dejstvo je, da so kitajski proizvodi najcenejši, da jim izvoz strmo narašča in kar je za sosedstvo najnevarnejše, da širijo svoj proizvodni asortiment. Občutno cenejši so celo od Indije, čeprav stane indijski delavec le tretjino tistega, kar stane njegov kitajski konkurent (Niklewicz, 2002, str. 33). Včasih so proizvajali le ceneno robo, enostavne proizvode kot so oblačila, obutev, igrače in druge majhne izdelke za splošno rabo, sedaj pa ni več pomembnejše panoge, s katero se ne bi ukvarjali. Danes so ogrožena celo mnogo bolj razvita gospodarstva. Tajvan, Hongkong in ostali postopoma ostajajo brez proizvodov, ki so bila do nedavnega njihova domena. Gre predvsem za elektroniko. Medtem ko se je letos izvoz tajvanskih in južnokorejskih televizorjev, radijskih aparatov in računalnikov zmanjšal za 10-15 odstotkov, se je izvoz teh kitajskih proizvodov povečal za več kot 25 odstotkov. Pri tem so se za do 30 odstotkov zmanjšale tudi cene teh in drugih proizvodov (Bošković, 2002, str. 17). Kitajci niso usmerjeni le v klasične proizvode, temveč pospešeno razvijajo tudi programsko opremo in se močno trudijo od Indije prevzeti primat v regiji. Kitajska postaja tako pomemben člen v svetovnem gospodarstvu, da njena

pomembnost presega okvire regije. Vsa gospodarstva, ki svojo prednost vidijo v cenejši proizvodnji, so ogrožena. Naivno bi bilo misliti, da kitajski deflacijski pritiski niso vplivali na južnoameriško krizo, ki smo ji priča. Razvitejše države niso videti v skrbeh, rešitev vidijo v storitvah in v visoki tehnologiji - ali res nimajo razloga za skrb bo pokazal čas?

Vzhodno azijska gospodarstva se razvijajo vsako v svojo smer, vsako si išče nišo, ki mu prinaša čim hitrejši razvoj. Gospodarstva, ki so na podobni ravni, si konkurirajo, saj vsaka poskuša zase odrezati največji kos izvoznih trgov, a se vsako izmed njih usmerja po svoje. Z izvozom se večja tudi kupna moč njih samih, med seboj trgujejo in to bo v prihodnje prav tako pomembno kot izvoz v tretje države. Sama bodo postala drugo drugemu pomemben izvozni trg ter se medsebojno vzpodbujala. Konkurenca poraja tudi tekmovalnost in tudi ta bi utegnila prinesiti večjo korist vsaki posamezni izmed njih, kot če bi le ena pokrivala njihove izvozne trge. Vse te pomirjujoče napovedi pa danes še ne veljajo, saj je kitajski BDP na prebivalca premajhen, da bi bili velik potrošnik, to še pride. Danes je Kitajska velik proizvajalec in svojo proizvodnjo širi v panoge, ki so bile zanjo do nedavnega prezahtevne in je upravičeno nevaren tekmelec svojim sosedam.

5.3.2. HONGKONG

Prvega julija leta 1997 je Hongkong zopet prišel pod kitajsko upravo kot posebna administrativna regija Ljudske Republike Kitajske. Posebni status Hongkongu dovoljuje, da še naprej izvaja politiko nevmešavanja države v gospodarstvo, da sam upravlja s svojimi financami, ima svoj denar in se samostojno odloča za sodelovanje v svetovnih ekonomskih organizacijah. Je prost davkov in plačil carin. To se skriva za načelom »ena država, dva sistema«. Zaradi teh velikih ugodnosti se velik del trgovine s Kitajsko izvaja prek Hongkonga.

Pod britansko vladavino je proizvodnja poceni igrač in elektronike pomenila hrbtenico hongkonške ekonomije. Ob prevzemu oblasti s strani Kitajske in tudi že prej, pa so se ti proizvajalci odločili, da svojo proizvodnjo zaradi nižjih stroškov dela odselijo na celinsko Kitajsko. Delež proizvodnje v BDP se je od leta 1984 s 25% zmanjšal na le 6% v letu 1999. Od takrat se je Hongkong usmeril v storitve in je danes eden vodilnih na svetu v storitvah, še posebej finančnih. Storitve ustvarijo kar 85% njegovega BDP. V Hongkongu deluje kar 380 tujih bančnih institucij in je drugi največji finančni center v Aziji takoj za Tokiom.

Hongkong je kot bivša britanska kolonija 23. 04. 1986 postal član GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). Ko je 01. 06. 1997 prišel pod oblast LRK, je kot posebna administrativna regija ohranil status ločenega carinskega območja. Zaradi takšnega statusa mu je dovoljeno, da se pod imenom »Hongkong, Kitajska« sam odloča za udeleževanje in sodelovanje z državami in mednarodnimi organizacijami. Kot član je Hongkong sodeloval v madžarskem krogu

multilateralnih trgovinskih pogajanj, kjer so 15. 04. 1994 sprejeli sklep o ustanovitvi STO. Od takrat je Hongkong član STO in je lahko tudi v bodoče pod imenom »Hongkong, Kitajska«.

Prednosti Hongkonga so stabilna vlada, močan bančni sektor, malo korupcije, najsodobnejša komunikacijska infrastruktura ter podjetniška in poslovna tradicija. Zaradi močne povezanosti Hongkonga z regionalnimi gospodarstvi je med azijsko finančno krizo utrpel škodo. Reševali so jo s povečano državno potrošnjo in intervencijo na valutnih trgih. Povezanost Hongkonga s Kitajsko je velika in obema partnerjema v korist. Tako so, ko so bile največje, investicije Hongkonga v Kitajsko znašale 52% vseh neposrednih tujih investicij v Kitajsko in kar 40% vse hongkonške zunanje trgovine je povezane s Kitajsko. Hongkong je tako velik uvoznik kitajske proizvodnje¹¹ ter hkrati največji dobavitelj finančnih storitev.

Hongkong se je po azijski finančni krizi dobro pobral in v letu 1999 beležil rast in tako nadaljeval tudi leta 2000. Vsi kazalci so se izboljšali, domača potrošnja, investicije in celo nezaposlenost je padla s 6% v marcu 1999 na 4,5% v letu 2000. Po ocenah Mednarodnega denarnega sklada (MDS) je hongkonško gospodarstvo v letu 2000 zraslo za 10%. Kot posledica svetovne recesije in terorističnega napada 11. septembra 2001 je rast v letu 2001 padla na le 0,1%, vladna napoved za leto 2002 pa je odstotna rast. Nezaposlenost se že približuje 7%, tako da nekateri strokovnjaki iščejo delo celo na Kitajskem, pa čeprav za nekajkrat manjše plače. Kot posledica zmanjšane povpraševanja je indeks cen na drobno padel za 1,6% leta 2001, v prvih dveh mesecih 2002 pa še za 2,9%.

5.3.3. MACAO

V decembru leta 1999 je bivša portugalska kolonija Macao kot posebna administrativna regija prešla pod kitajsko oblast. Ta status Macao omogoča ohranjanje svobodne tržne ekonomije, katere stebra sta turizem in igre na srečo. Letno ti veji prineseta Macao 40% njegovega BDP, zaposlujeta več kot 25% tamkajšnje delovne sile in doprineseta 60% k državni blagajni. Macao proizvaja še tekstil, igrače, elektroniko in ognjemete in te dejavnosti predstavljajo dopolnilo k turizmu. Tekstilni izdelki predstavljajo dve tretjini njegovega izvoza in so pomemben dejavnik zaposlovanja. Reeksportni posli kitajskih proizvodov prav tako kot Hongkongu pomenijo pomemben vir zaslužka.

Kitajska od prevzema naprej igra pomembno vlogo. Zagotavljati mora varnost, se pravi, da mora zmanjšati kriminal in korupcijo na znosno raven, pri tem pa ne sme uničiti edinstvenega vzdušja, ki Macao pripelje toliko turistov, ki prispevajo v državno blagajno. Kriminal predstavlja glavno grožnjo turizmu zato je pomembno, da se kar čimbolj zmanjša. Kitajska je zato na območje poslala svoje sile, ki pomagajo zatirati kriminal in takoj po zamenjavi oblasti začela z bojem proti organiziranemu kriminalu in korupciji.

---

¹¹ Večji del tega je namenjen ponovnemu izvozu v tretje države.

Kitajska dobavlja Macao hrano, vodo in energijo, medtem ko dobiva surovine in kapital predvsem iz Japonske in Hongkonga. Macao je z hongkonškim gospodarstvom tudi sicer močno povezan, saj je njihov denar vezan na hongkonški dolar.

V letu 2000 je macaovo gospodarstvo zabeležilo 4,6% rast. Na rast je vplivalo predvsem povečano število turistov - 9,16 milijona, kar predstavlja 23,1% rast glede na leto 1999. Tudi izvoz se je povečal za 15,9% zaradi vesplošnega izboljšanja ekonomske situacije v svetu. Macaova prihodnost zavisi od uspešnosti zatiranja kriminala in izboljšanja turistične ponudbe.

Macao ima, tako kot Hongkong, status posebne administrativne regije in lahko kot tak po svoji volji sodeluje v različnih mednarodnih institucijah. Macao je postal član GATT 11. 01. 1991, in je bil ustanovni član STO, ki je bila ustanovljena 01.01.1995. 20. 12. 1999 je Macao ostal član STO, le da sedaj uporablja ime Macao, Kitajska.

5.3.4. TAJVAN

Tajvan je vodilni v proizvodnji polprevodnikov in strojne računalniške opreme. Proizvede več kot polovico svetovne proizvodnje prenosnih računalnikov. Kapitalsko in tehnološko intenzivne industrije znašajo preko 71% vse tajvanske proizvodnje. Ti podatki nam kažejo kako se je Tajvan spremenil. Pred leti je bil Tajvan znan po poceni proizvodnji tehnološko nezahtevnih proizvodov, medtem ko je danes struktura tajvanske proizvodnje ravno obratna. Manj zahtevno proizvodnjo je prepustil svojim regijskim tekmečem s cenejšo delovno silo, medtem ko je svoje konkurenčne prednosti izgradil na znanju in kapitalu.

Zaradi njegove konzervativne finančne politike ga je azijska kriza le oplazila in mu povzročila manjšo škodo, kot so jo utrpeli njegove sosedje. Otok je energetske skoraj povsem odvisen in uvaža skoraj vso potrebno energijo. Prav tako uvaža večji del surovin, potrebnih za njegovo proizvodnjo.

Odnos s Kitajsko: Tajvan in Kitajska sta v stalnem sporu glede tajvanske samostojnosti. Kitajska se stalno zavzema, da bi Tajvan postal del Ljudske republike Kitajske. Spor med tema državama poteka že od nastanka LRK. Ko je »Narodnoosvobodilna vojska« premagala sile »Kuomintanga« na čelu s Čang Kaj Šekom so se ti umaknili na otok Tajvan. To se je zgodilo 6.12.1949 in takrat so tam proglasili svojo državo. Kitajska si že leta prizadeva, da si ga ponovno prisvoji. Samostojnost Tajvana pa so vseskozi omogočale ZDA. Tako so na iniciativo ZDA Izraelci pred kratkim odstopili od vojaškega posla s Kitajsko. Šlo je za zmogljiv radar, ki bi ga Kitajci s pridom izkoristili za zavzetje otoka ali pa vsaj za povečanje pritiska na Tajvan in njegove zaveznice. Tudi obratno je velikokrat prišlo do zaostrovanja odnosov med Kitajsko in ZDA, ko so te prodale Tajvanu kakšen zmogljiv vojaški sistem. Danes je Kitajska v veliki meri

odvisna od ZDA, zato ne pride do kakšnih hudih zaostrovanj. Ker so ZDA največji kitajski izvozni trg, se je Kitajska znašla v podrejenem položaju. Kljub temu pa je Kitajska nekaj vpliva le ohranila, saj se Tajvan brez privolitve Kitajske ni mogel vključevati v mednarodne institucije. Tajvan je postal član STO šele po vstopu Kitajske. V prihodnje lahko pričakujemo porast pomembnosti Kitajske, saj je največja država na svetu in se urno razvija. Hkrati z njeno ekonomsko rastjo se bo krepila tudi njena vojaška moč in s tem njena pogajalska moč.

Tajvansko gospodarstvo je tesno povezano s kitajskim, ki je njegov drugi največji izvozni trg. Hkrati pa vlada še vedno prepoveduje investiranje v visoko razvite tehnološke panoge na celini, v projekte vredne preko 50 milijonov USD in prepoveduje poslovanje podjetij, ki so v več kot 20% kitajski lasti.

Odnos Kitajske in Tajvana glede vstopa v STO. Že leta 1965 je Tajvan zaprosil in mu je bil odobren status opazovalca na sejah GATT. Leta 1971 pa so mu ta status odvzeli, saj so sledili odločitvi Skupščine Združenih narodov, da je vlada LRK edina legitimna kitajska vlada. Septembra leta 1992 se je svet zastopnikov GATT odločil ustanoviti delovno telo, da preuči prošnjo za priključitev ločenega carinskega teritorija Tajvana. Ker so vsi v delovnem telesu delili mnenje LRK, so sprejeli stališče, da Tajvan ne sme postati članica STO pred LRK.

Gospodarstvo raste po 6% stopnji ob polni zaposlenosti in nizki inflaciji. Za leto 2001 pa se pričakuje zmanjšana rast zaradi svetovne gospodarske krize. Trgovinski presežek znaša 20%, kar je za 30% manj kot prejšnje leto in ne zadostuje več za pokritje primanjkljaja v kapitalnem računu. Tajvan je velik izvoznik kapitala in ima zato velik primanjkljaj v investicijski bilanci. Tajvan je že dolgo pomemben udeleženec v mednarodni trgovini. Njegov izvoz je leta 2000 znašal 148 milijard, uvoz pa 140 milijard ameriških dolarjev. Z vsega 23 milijoni prebivalcev je to izjemen rezultat. Kitajska s 56 krat večjo populacijo izvozi le za 100 milijard ameriških dolarjev več. Vendar pa je Kitajska v zadnjih 20 letih močno napredovala in rasla veliko hitreje kot svetovno gospodarstvo v celoti.

5.3.5. KITAJSKI GOSPODARSKI PROSTOR

Kitajska, Hongkong in Tajvan skupaj, so že od leta 1992 med 15 največjimi regijami na svetu. Leta 1999 je njihova zunanja trgovina znašala kar 810 milijard ameriških dolarjev, kar je že več kot japonska zunanja trgovina z 731 milijardami. Dosegli so že skoraj polovico zunanje trgovine ZDA. Pričakovati je, da bo pomen te regije še močno narasel, posebej hitro sedaj, ko so postale članice STO (Wang, 2001, str. 743-745). Kljub velikim političnim nesoglasjem so skupni interesi, geografska bližina, podobnost kultur ter trgovsko posredništvo Hongkonga omogočili intenzivno trgovanje in investicijsko povezovanje. Vezanost tajvanskega izvoza na Kitajsko in Hongkong se je močno povečala - od manj kot 8% v letu 1987 na 26% v letu 1997. Trgovanje čez ožino je bilo glavni vir tajvanskega trgovinskega presežka v zadnjih letih. Tajvan več kot

40% svojih investicij v tujino vlaga na Kitajsko. 60% direktnih tujih investicij na Kitajsko pa izvira iz Tajvana in Hongkonga. Postopno odpravljanje trgovinskih ovir zaradi članstva vseh treh v STO jih bo med seboj trdno povežalo, trgovina med njimi bo naraščala kot tudi kapitalsko povezovanje. Tajvanski podjetniki komaj čakajo, da dobijo proste roke za vlaganje in trgovino s Kitajsko. Zaradi rasti kitajskega gospodarstva raste tudi kupna moč Kitajcev, zato je kitajski trg vse pomembnejši. Trg s takšnim potencialom je najpomembnejši razlog za tamkajšnja vlaganja. Ob takšni rasti medsebojne trgovine je pričakovati, da bo Kitajska prehitela ZDA kot najpomembnejši tajvanski izvozni trg (Wang, 2001, str. 780). Tudi glede trgovanja s tretjimi državami je pričakovati večji pomen te regije, saj se gospodarska prepletenost s svetom še naprej povečuje.

5.4. KITAJSKA ČLANICA STO

Po petnajstih letih prizadevanj je Kitajska 11. 12. 2001 le postala 143. polnopravna članica Svetovne trgovinske organizacije (Savadove, 2001, str. 1). To se je zgodilo v času, ko svet drsi v recesijo in je takšno vzpodbudo zelo potreboval. Veliko prepričevanj, dokazovanj in pogajanj s kitajskimi trgovinskimi partnerji je bilo potrebnih, da so se vrata odprla. Predvsem ZDA in Evropska Unija sta hoteli dovolj zagotoviti, da se bo kitajski trg odprl za njune interese.

Kitajska se je z vstopom zavezala, da bo zmanjšala carinske stopnje za uvožene proizvode. Zmanjšana povprečna stopnja za agrarne proizvode bo znašala 15%, pri čemer bo razpon znašal od 0 do 65%. Največje zaščitne carinske stopnje bodo ohranili za žita. Povprečna carinska stopnja za industrijske proizvode se bo zmanjšala na 8,9% z razponom od 0 do 47%, največje carinske stopnje pa bodo ohranili za fotografsko opremo in avtomobile (WTO, 2001, str. 2).

Tuji vlagatelji so novico sprejeli z navdušenjem, saj vsi vidijo enormni potencial 1,3 milijardne populacije. Medtem je Kitajska sprejela novico z mešanimi občutki, saj se zavedajo, da jim ta vključitev poleg velikih priložnosti prinaša tudi številne težave. Odpiranje tuji konkurenci bo ogrozilo številna delovna mesta v državnih podjetjih, kar je tudi glavna skrb kitajske politike. Kitajski premier Zhu Rongji je dejal: »Vedeti moramo, da bodo nekatere industrije, podjetja in proizvodi na kratek rok trpeli izgube. Ali pa bodo koristi odtehtale izgube, pa je odvisno od našega dela« (Kynge, 2001, str. 1). Hkrati pa vsi upajo, da bo zavel nov veter vlaganj v Kitajsko gospodarstvo in nadomestil izgubljena delovna mesta ter Kitajsko integriral v svetovno ekonomijo. Ta integracija bo pomenila utrditvev reform začetih davnega leta 1978.

Vse pa ne bo gladko teklo niti za navdušene tuje investitorje, ki hitijo na Kitajsko, da bi si zagotovili čim boljše položaje. Kitajci morajo spremeniti ali celo povsem prepisati kakih 1000 zakonov in podzakonskih aktov, da bo tujim vlagateljem na Kitajskem omogočeno trgovanje v skladu z načeli STO. Lokalni uradniki, ki ignorirajo pravila STO, bi lahko pomenili največje prepreke v kitajskem implementiranju teh pravil. Problemi nastajajo tudi zaradi neusklajenosti

centralne vlade in regionalnih ter lokalnih vlad (Savadove, 2001, str. 1). Najvišji kitajski možje sicer zagotavljajo, da bo Kitajska vztrajala na svojih dolžnostih, ki jih je sprejela z vstopom v STO, vendar se jim pri tem nič ne mudi. Zaščititi želijo predvsem svoj kmetijski in bančni sektor. Kmetijstvo ščitijo z ukrepi, ki prepovedujejo uvoz genetsko spremenjenih živil, predvsem iz ZDA, ki zrnje proizvajajo po nižjih cenah. Bančni sektor pa so zaščitili s predpisi, na primer o potrebnem operativnem kapitalu bank, ki so ga dvignili s 15,7 milijona USD na 72 milijonov USD, kar pomeni, da si bodo vstop na kitajski trg lahko privoščile le največje banke (Roberts, Webb, 2002, str. 35).

Že takoj po vstopu v STO je nastal spor med Kitajsko in Japonsko. Kitajci bi radi na Japonsko neovirano izvažali svoje agrarne produkte, ki so cenejši, medtem ko Japonska otežuje takšen uvoz. Ko so Japonci omejili uvoz kitajske zelenjave, so Kitajci odgovorili s 100% carinami na japonske avtomobile, mobilne telefone in klima naprave. Kitajska se postavlja kot voditeljica revnejših držav ali držav v razvoju, ki imajo tako kot ona konkurenčne prednosti pri pridelavi prehrabnih proizvodov in nasploh delovno intenzivnih proizvodih. 80% članic STO so države v razvoju ali v tranziciji. Te države nimajo vpliva, na kakršnega bi lahko sklepali iz njihove številčnosti, saj politiko STO krojijo velike vplivne države. A revnejše države postajajo vse glasnejše in z vstopom Kitajske v STO so dobile še eno pomembno zaveznico. Kitajska je že povedala, da bo naslednji krog pogajanj uspešen le, če bodo imele od tega korist vse države. Zavoljo zmanjševanja njihove nerazvitosti in revščine je upati, da bodo poslej uspešnejše pri uveljavljanju svojih interesov.

5.5. FINANCIRANJE PRIVATNIH PODJETIJ NA KITAJSKEM

Velike gospodarske spremembe v zadnjih dvajsetih letih na Kitajskem so ustvarile in povečevale pomen privatnega sektorja. Do leta 1998 je privatni sektor na Kitajskem zrasel na 27% BDP in ima vse večji pomen v gospodarstvu. Kljub takšnemu deležu pa je delež bančnih posojil namenjenih privatnemu sektorju znašal le 1%. Takšen razkorak med velikostjo privatnega sektorja in njim namenjenim posojilom daje slutiti, da ta sektor tudi v bodoče ne bo zmožen takšne rasti, kot jo je beležil do sedaj, če se ne bodo povečale njegove možnosti dostopa do kapitala.

Raziskava 600 privatnih podjetij na Kitajskem, ki sta jo leta 1999 izvedla Gregory Neil in Tenev Stojan (1999), je razkrila, da kar 80% podjetij smatra svoj omejen dostop do financ kot resen problem. Tako pri zagonu kot tudi pri rasti se zanašajo na samofinanciranje. Več kot 90% začetnega kapitala je prišlo od lastnikov in njihovih družin.

Tabela 5: Financiranje kitajskih podjetij (v odstotkih anketiranih podjetij)

Leta delovanja	Samofinanciranje	Bančna posojila	Nefinančne institucije	Drugo
< 3	92,4	2,7	2,2	2,7
3-5	92,1	3,5	0,0	4,4
6-10	89,0	6,3	1,5	3,2
> 10	83,1	5,7	9,9	1,3
Skupaj	90,5	4,0	2,6	2,9

Vir: Gregory, Tenev, 1999, str. 2.

V tabeli 5 vidimo kako velik je delež samofinanciranja in kako majhen je delež bančnih posojil. Relativna pomembnost različnih virov anketiranih podjetij zavisi od velikosti podjetja. Notranji viri postanejo manj pomembni, ko podjetje zraste. Zunanji viri manjših podjetij pa so pretežno neformalni kanali, katerih pomembnost z velikostjo pada. Kaže, da banke zagotavljajo več sredstev večjim in uspešnejšim podjetjem. V povprečju si je le 29% privatnih podjetij zagotovilo sredstva iz bank v zadnjih 5 letih. Tudi v drugih razvitejših tranzicijskih državah je delež samofinanciranja precej nižji in se giblje pod 40%.

Težave, s katerimi se soočajo privatna podjetja, izhajajo iz finančnega sistema, deloma pa tudi iz značilnosti samih podjetij. Lokalne vlade še vedno z garancijami in drugimi sredstvi vzpodbujajo kreditiranje državnih podjetij, zaradi česar banke slabega posojila namenjenega državnemu podjetju ne smatrajo za tako nevarnega kot privatnemu. Ko se državno podjetje znajde v težavah, mu pomaga država. Dokler obstaja takšna asimetrija pri tveganjih glede na lastništvo podjetij, bodo banke diskriminirale v korist podjetij v državni lasti. Banke potrebujejo vzpodbudo za posojanje privatnim podjetjem. Takšna vzpodbuda bi lahko bila v višjih donosih, vendar pa so banke zaradi pomanjkanja konkurence le malo zainteresirane za višje dobičke, ki s seboj nosijo tudi tveganje. Za nameček NBK terja individualno odgovornost, ki uslužbence še dodatno odvrča od tveganj. Tudi to še ni vse. Obrestne mere so nadzorovane in za manjša podjetja ne smejo biti za več kot 30% višje od predpisanih obrestnih mer. Banke so našle poti, da se izognejo tej regulaciji z zaračunavanjem lažnih zamudnih obresti, vendar to terja dodatne transakcijske stroške. Takšne obrestne mere pa ponavadi niso nič ugodnejše kot tiste od neformalnih ponudnikov. Po drugi strani se banke pritožujejo, da so projekti, ki iščejo financiranje, slabi. To je velikokrat odvisno od metod, ki jih uporabljajo za vrednotenje naložb. Največkrat dodeljevanje kreditov poteka kar na podlagi osebnih odnosov ali imovine, s katero se posojilo zavaruje, brez ustreznih cenitev. Okoli 70% podjetnikov meni, da je birokratsko delo za pridobitev posojila precejšna ovira. Največja težava, zaradi katere večina prosilcev ni upravičena do posojila, je nezmožnost izpolnitev zahtev v zvezi z jamstvom. V praksi v ta namen največkrat služi nepremičnina, vendar pa lastninska pravica na Kitajskem ni urejena in se ne morejo vsi

izkazati z njo. Zanesljivost informacij je naslednja težava pri financiranju privatnih podjetij. Podjetja na Kitajskem so se razvila v nenaklonjenem političnem in ekonomskem okolju in so se zavoľjo tega morale pretvarjati, da so dosegla svoje cilje. Da so se izognila nadzoru, so vodila več skupin računovodskih knjig, uporabljala isto lastnino za zavarovanje več plačil in podobno. Banke vedoč, da se na informacije ne gre zanesti, pač raje ne posojajo.

Na strani samih podjetij je, da izboljšajo transparentnost in verodostojnost svojih podatkov glede lastništva in računovodskih knjig. Na strani vlade pa je, da poskrbi za vzpodbude za posojanje in investiranje v privatna podjetja. Pomembno je, da se poveča interes bank za večji zaslužek s privatnim lastništvom in konkurenco. Vlada bi morala dopustiti vstop novih domačih finančnih institucij, saj je to še posebej pomembno v luči članstva v STO. Privatni kapital je predvsem zainteresiran za dobiček, zato lahko upravičeno pričakujemo, da bi nove institucije vstopile v dobičkonosne niše in ni verjetno, da bi diskriminirale manjša podjetja nasproti velikim državnim. Ker pa z hitrim razvojem novih privatnih bank ne gre računati, je zelo pomembno velike državne banke vzpodbuditi, da svojo dejavnost razširijo na privatna, manjša podjetja. Ena od vzpodbud je dodatna liberalizacija obrestnih mer. Ta ukrep ne bo bistveno podražil kapitala za majhna podjetja, saj ta že danes dejansko plačujejo višje obrestne mere od uradno predpisanih. Po zatrjevanjih podjetnikov je koristneje imeti možnost financiranja, četudi je ta draga, kot pa te možnosti sploh ne imeti (Gregory, Tenev, 1999, str. 5). Pomemben doprinos k izboljšanju razmer bi imela tudi uvedba leasinga in factoringa¹². Na Kitajskem sta ti obliki nerazviti, bi pa bili zelo potrebni. Leasing bi še posebej potrebovali zaradi pomanjkanja lastnine v funkciji zavarovanja kreditov. Factoring pa bi dvignil likvidnost v gospodarstvu. Bistveno izboljšavo za privatna podjetja bi pomenil razvoj trga privatnih vrednostnih papirjev. Na Kitajskem so ti trgi v začetni fazi in na borzah kotirajo skoraj izključno državna podjetja. K izboljšanju razmer bi pripomogla ustrezna zakonodaja, ki bi dopuščala nastanek skladov, nadzirala njihovo delovanje ter odpravila dvojno obdavčenje. Za zmanjšanje samofinanciranja privatnih kitajskih podjetij bodo potrebne spremembe na obeh straneh, tako pri bankah in drugih finančnih institucijah, za kar je zadolžena vlada, kot tudi na strani podjetij samih. Le izboljšave na obeh straneh lahko privedejo do dobrih rezultatov, saj bi se medsebojno podpirale. Le izboljšano financiranje privatnih podjetij lahko še naprej zagotavlja njihovo vodilno vlogo pri zagotavljanju rasti kitajskega gospodarstva.

5.6. DOHODEK IN NEENAKOST NA KITAJSKEM

Kitajska je bila še petindvajset let nazaj zaostala in revna država. Stvari so se začele obračati na bolje, ko so leta 1978 začeli z reformo, ki traja še danes. Kitajsko napredovanje merjeno z rastjo BDP je tako veliko, da zbuja pozornost in občudovanje. Gospodarstvo je raslo tudi po stopnjah nad 10% sedaj pa rast dosega med 7 in 8% letno. Kot posledica hitre rasti gospodarstva so se povečevali tudi dohodki gospodinjev, ki pa niso rasli enako hitro. Mnogo bolj zaskrbljujoče pa

---

¹² Prodaja terjatev finančni instituciji..

so razlike med regijami na Kitajskem. Velika mesta na vzhodu Kitajske premorejo na prebivalca več kot desetkrat večje dohodke kot nerazviti predeli na zahodu države. Problem je tako vpijoč, da je postal ena od prioriteta politike na Kitajskem (Aziz, Duenwald, 2001, str. 5).

Neenakost med posamezniki lažje razumemo in se jo da upravičiti, če le ni posledica sistemskih napak ali pristranskosti, medtem ko razlike med regijami kažejo na to, da ljudje iz različnih regij nimajo niti približno enakih pogojev za življenje in svoj razvoj. Razlogov za povečevanje neenakosti na Kitajskem je veliko in se jih ne da vseh zaobjeti. Podal bom le najpomembnejše, ki vplivajo na največji del populacije, povzete po Gustafssonu in Liju (2001, str. 595-599).

- **Naraščanje denarnih dohodkov na podeželju**
Na začetku reform v zgodnjih osemdesetih so kmetom razdelili zemljo glede na velikost gospodinjstev. Takšna razdelitev ni povečevala razlik med kmeti, saj so bili vsi enako obravnavani vsaj na nivoju ene vasi. Ker so bile površine zemlje, ki so jih dobile družine relativno majhne, je bila mejna stopnja produktivnosti dela zelo majhna. Obstajala je možnost, da se produktivnost močno poveča, če se del kmečke delavne sile preusmeri v proizvodnjo. Začeli so ustanavljati mestna in vaška podjetja, kjer so bili delavci za svoje delo plačani z denarjem, kar jih je ločilo od njihovih kolegov, ki so se še naprej preživljali le s kmetovanjem. Kmetje so se tudi preseljevali v mesta saj dela v nekmetijskih dejavnostih na podeželju ni bilo za vse. Denarna potrošnja kmetijskih gospodinjstev v celotni potrošnji je iz 52% leta 1980 zrasla na 66% v letu 1995. Omenjene spremembe so predvsem povečevale neenakost med samim kmečkim prebivalstvom, medtem ko so omilile razlike na relaciji podeželje - mesta.
- **Stanovanjska politika**
Kmetje na Kitajskem so morali že od nekdaj sami poskrbeti za svoja prebivališča, medtem ko je delavcem stanovanja preskrbela država. Delavci so bili deležni javnih stanovanj za katere so plačevali zelo majhne najemnine. Takšna oblika stanovanjske preskrbe je bila za prebivalce mest pred stanovanjsko reformo leta 1990 prevladujoča. Materialne koristi, ki so jih bili deležni prebivalci mest, so že od nekdaj vzdrževale razkorak med mestnim in podeželskim življenjskim standardom. Stanovanjska reforma je prinesla zasebno lastništvo stanovanj, ki so jih najemniki po novem lahko kupili po zelo ugodnih cenah. Novi lastniki lahko sedaj živijo v teh stanovanjih z zelo nizkimi stroški. Bistvena razlika pa ni v stroških, ki so bili nizki že prej, temveč v lastnini. Zaradi velikega priseljevanja v mesta, ta stanovanja namreč pridobivajo na ceni. Kmetje pa morajo še naprej sami skrbeti za svoja prebivališča, saj tudi če se odločijo za odhod v mesto niso deležni nikakršne pomoči.¹³ Takšna stanovanjska politika je pripomogla k povečanju razlik v dohodkih med podeželskim in mestnim prebivalstvom.
- **Sistem socialnega zavarovanja**

---

¹³ Ne le, da niso deležni pomoči ampak se celo ne smejo preseliti iz kraja svojega stalnega prebivališča. Večina od milijonov delavcev, ki se vsako leto odločijo za odhod v mesta, je prisiljena to storiti na črno.

Kitajski pokojninski sistem daje zaščito le delavcem, medtem ko so starejši kmetje odvisni od svojih družin¹⁴. Starejši, živeči v mestih, so v veliko boljšem gmotnem položaju, ko dosežejo predvideno starost 55 let za ženske in 60 let za moške, saj prejmejo pokojnino. Tisti, ki se upokojujejo v zadnjem času, so deležni višjih pokojnin kot njihovi kolegi, ki so se upokojili pred leti. Njihova pokojnina znaša 75% osnovne plače, ki so jo bili deležni v zadnjem letu svojega dela. Ker so plače v devetdesetih močno narasle, so narasle tudi osnove za izračun pokojnine. Zaradi starajočega se prebivalstva postaja ta skupina vse številčnejša in prejema od države vse večja sredstva. Upokojenci na Kitajskem živijo nadpovprečno dobro in njihovi visoki dohodki ustvarjajo neenakosti predvsem nasproti kmečkemu prebivalstvu, ki te možnosti nimajo.

- Davčni sistem

Davka, ki predstavljata relativno pomembni postavki proračuna, sta davek na osebni dohodek, ki ga pobirajo pretežno v urbanih okoljih ter kmetijski davek, ki obremenjuje kmete. Prvi se zaračunava od dohodka, drugi pa od površine zemlje. Davka na dohodek pred reformami niso poznali, sprejeli so ga sredi osemdesetih. Bil je simboličnega značaja saj so ga pobirali le od tistih z najvišjimi dohodki. Leta 1995 je predstavljal le 0,3% prihodkov državnega proračuna. Za razliko od mestnega prebivalstva pa imajo kmetje že tradicijo plačevanja kmetijskih davkov. Pred reformami so jih plačevali kolektivno, sedaj pa jih plačujejo individualno. Za razliko od neznatnega deleža državnega proračuna, ki ga tvori davek na dohodek, kmetijski davek predstavlja 4,5% prihodkov državnega proračuna. Kljub relativno majhnim številkam takšen davčni sistem pogloblja razlike med kmečkim in mestnim prebivalstvom in slednje še bolj privilegira. Dodatne težave pa imajo prebivalci revnejših agrarnih regij s plačevanjem davkov lokalnim vladam. Ker se zdravstvo, šolstvo in infrastruktura plačujejo iz lokalnih proračunov, morajo kmetje v revnejših vaseh plačevati večji delež svojih zaslužkov kot njihovi premožnejši kolegi, da jih lahko vzdržujejo. To so regresivni davki, ki prav gotovo ne zmanjšujejo neenakosti med kmečkim prebivalstvom.

Kitajska se je odločila za pot sprememb, kar *de facto* pomeni približevanje kapitalizmu¹⁵, ki že od nekdaj priznava sebičnost posameznika kot temelj kapitalistične ekonomske teorije. Sebičnost ljudi žene, da zase želijo čimveč in vse kar lahko dobijo. Omogočanje tega ljudi motivira, da delujejo v svojo korist, sistem pa je tak, da s tem poskrbijo še za korist drugih. Razlike torej ženejo naprej in ljudem omogočajo, da se dvignejo iz povprečja in zadostijo svoji želji po pomembnosti in priznanju. Neenakosti in razlike v premoženju so torej motor, ki poganja ta do sedaj najuspešnejši ekonomski sistem in jih zato ne gre *a priori* obsojati. Težave predstavljajo tiste razlike, ki niso nastale kot posledica prizadevanja nekoga, da bi bil boljši, naredil kaj novega ali zgolj zadovoljil potrebe in želje, temveč nečesa drugega. Na ravni celotne Kitajske so

---

¹⁴ Te predstavljajo večino starejše populacije na Kitajskem.

¹⁵ Uradno Kitajci vztrajajo pri poimenovanju »Izgradnja socializma kitajskih barv« in gradnji socialističnega tržnega gospodarstva.

to sistemske preference, ki dajejo prednost mestnemu prebivalstvu. Subvencije, kontrola cen kmetijskih proizvodov, pokojninski ter davčni sistem dajejo prednost mestnim prebivalcem. Če bi bil cilj oblasti zmanjšati neenakosti med mesti in podeželjem, bi morale biti ravno podeželje deležno takšne pomoči.

Razlike v dohodkih pa ni moč opaziti le na relaciji mesto - vas, ampak tudi na relaciji priobalne province - revna notranjost. Dohodek na prebivalca z oddaljenostjo od morja vidno pada. Notranjost Kitajske je negostoljubna, to so stepe in puščave, ki niso primerne za intenzivno kmetijstvo. Pestijo jo slaba infrastruktura, oddaljenost od pomembnih centrov in pomanjkanje razvojnih vzpodbud. Le izjemoma je deležna tujih investicij, sama pa ne premore razvojnega potenciala. Kitajska vlada je problem razglasila kot prednostni, vendar so namenjena sredstva premajhna. Ljudje iz teh krajev svojo stisko rešujejo predvsem s preseljevanji v mesta, kamor vsako leto odide milijone ljudi. To je tudi glavni mehanizem razreševanja teh neenakosti. Takšne migracije imajo tako na mesto kot na vas več pozitivnih učinkov. Mesto dobi poceni delovno silo za svoje funkcioniranje in izgradnjo, ti ljudje nekako poskrbijo zase, ostalim na vasi pa ostane več zemlje za obdelovanje na prebivalca in tako povečajo produktivnost dela. Seveda pa mesta vseh potencialnih prišlekov niso sposobna sprejeti zato obstajajo ovire takšnim migracijam. Za preselitev Kitajci potrebujejo dovoljenje oblasti, ki jim ga te praviloma ne izdajo, zato ves proces poteka na črno. Največja prepreka prišlekom je stanovanjski problem, ki jim ga, tudi zato ker so v ilegali, nihče ne pomaga rešiti.

Neenakost v smislu bogatenja posameznikov se bo na Kitajskem še naprej povečevala, saj je temelj tržnega gospodarstva, za katerega so se odločili. Neenakost med mesti in podeželjem se bo še naprej razreševala tako, da bo vse več ljudi odhajalo v mesta, čemur bo še posebej botrovala predvidena liberalizacija na področju preseljevanja.

Da ne bom poudarjal le težav in negativnih plati, je treba povedati, da na Kitajskem tudi zaradi mestom naklonjene politike nastaja srednji sloj, ki živi relativno dobro celo v primerjavi z razvitim svetom. Plače manjše od 100 USD se nam bodo zdele zelo majhne, vendar so tudi njihovi življenjski stroški majhni in s takšnim denarjem lahko spodobno živijo.

6. ZAKAJ RASTE KITAJSKA TAKO HITRO ?

V zadnjih 15 letih se je BDP na prebivalca na Kitajskem skoraj početril. Kitajsko gospodarstvo je pred letom 1978 raslo po 6% povprečni letni stopnji, po letu 1978 pa raste po 9% povprečni letni stopnji. V nekaj najuspešnejših letih, v sredini osemdesetih in v letih 1992-94, je stopnja rasti znašala do 13%. Takšne visoke stopnje rasti so se pojavljale v nekajletnih ciklih, najnižjo rast pa so zabeležili v letih 1989-90, ko je padla na 4,1%, oziroma 3,8%. Te relativno nizke stopnje rasti so bile posledica boja proti inflaciji. Rekordne stopnje rasti že same

po sebi zbuja zanimanje, ko pa jih dosega še po številu prebivalstva največja država na svetu, se moramo vprašati zakaj.

Razlogov za takšno rast je gotovo več in so med seboj prepleteni:

- Kitajska je z reformo začela v času, ko ni bila v krizi in ji ni bilo treba izvajati strogih programov, ki bi utegnili škodovati rasti. Za reforme si je vzela čas, začele so se dobrih 10 let prej kot v državah Centralne in Vzhodne Evrope in jih z eksperimentalnim pristopom predhodno preizkusila v določenih provincah.
- Stopnja varčevanja na Kitajskem je zelo velika, celo po vzhodno azijskih standardih. Varčevanje gospodinjstev znaša kar 23% razpoložljivega dohodka gospodinjstev, medtem ko je ta stopnja na Tajvanu 18%, v Belgiji 16%, v Nemčiji 13% in 8% v ZDA. Tako visoka stopnja varčevanja pomembno vpliva na stabilizacijo razmer v kitajskem gospodarstvu, kar omogoča državi, da si jemlje seniorat¹⁶ brez negativnih posledic v obliki inflacije.
- Centralni plan na Kitajskem ni bil nikoli tako obsežen kot v Sovjetski Zvezi. Sovjetski centralni plan je nadziral 25 milijonov dobrin, medtem ko je kitajski nadzoroval le 1200 dobrin.
- Kitajska je prejemnica velikih količin tujega kapitala. Neposredne tuje investicije ustvarijo okoli polovice kitajskega izvoza ter na Kitajsko prinašajo konkurenco in prepotrebna tehnološka in upravljalna znanja.
- Pomembne so tudi družinske vezi med Kitajci in njihovimi izseljenci. Tako je kar 60% neposrednih tujih investicij prišlo iz Tajvana in Hongkonga.
- Nekateri menijo, da je takšna izjemna rast deloma statistični konstrukt, narejen z namernim podcenjevanjem inflacije
- Eden glavnih razlogov je visoka stopnja investicijskega povpraševanja. Bruto domače investicije so v obdobju med leti 1979-94 rasle po 10% stopnji. Investicije na Kitajskem kot delež BDP zavzemajo okoli 30%, v nekaterih letih pa celo več (Herr, Priewe, 2000, str.3). Med velikimi državami je to največja stopnja investicij na svetu, med majhnimi pa imata podobne stopnje investiranja le Hongkong in Macao. Za primerjavo, Slovenija je v letu 2001 dala za investicije 2365 milijonov evrov, kar zneso okoli 10% slovenskega BDP (Popit, 2002, str. 13).

Visoka stopnja investiranja je glavni motor hitrega vzpona kitajskega gospodarstva in izhaja iz posebnosti kitajskega gospodarstva. V planskih gospodarstvih so podjetja želela investirati kolikor je le bilo mogoče in pretežno neodvisno od dobičkonosnosti investicije. Eden od razlogov za takšno obnašanje tiči v dejstvu, da se je uspešnost managerjev merila z rastjo podjetij in dobrobitjo njihovih delavcev. Takšen tip investicijskega obnašanja je preživel v

---

¹⁶ Seniorat je prihodek, ki ga zbere država kot posledica monopolne pravice nad tiskanjem denarja (Senjur, 1995, str. 295).

državnih podjetjih celo po ukinitvi količinskega planiranja. Ker prihodnji donosi niso bili merilo za investiranje, na Kitajskem niso poznali problema pomanjkanja investicij. Veliko investicij zato ni bilo dobičkonosnih, vendar je njihova količina nadomestila napake pri alokaciji sredstev. Danes na Kitajskem velja bolj tržno orientirana logika, ki zagotavlja smotrnejšo alokacijo sredstev. Izboljšana alokacija pa ne vodi nujno v višjo rast, saj v razmerah nizkega povpraševanja investicije padejo. Kratkoročno lahko izboljšana alokacija glede na dobiček celo zmanjša rast kitajskega gospodarstva, vendar pa poveča primernost proizvodov glede na povpraševanje. Ker se s sprejemanjem logike dobička povečuje delež investicij nedržavnega sektorja, od njega je namreč odvisna prihodnja rast kitajskega gospodarstva, postaja vse pomembnejši njegov dostop do finančnih sredstev.

Glavni razlog za rast, v katerem so vključeni vsi že omenjeni, pa je, kot je pokazala raziskovalna skupina mednarodnega denarnega sklada (Hu, Khan, 1997), povečevanje produktivnosti. V razdobju med letoma 1979-94 je bila produktivnost zaslužna za 42% rasti in je v začetku devetdesetih prehitela kapital kot najpomembnejši vir razvoja. Kitajska rast produktivnosti je v obdobju med letoma 1979 in 1994 na letni stopnji znašala 3,9% in je bila mnogo višja kot med letoma 1953 in 1978, ko je povprečna rast znašala le 1,1%. Odstotek rasti BDP zaradi rasti produktivnosti je na začetku devetdesetih znašal že več kot 50%, odstotek rasti kot posledica kapitala pa je padel na 33%. Takšna rast produktivnosti je presenetljivo visoka. Rast produktivnosti v ZDA med letoma 1960 in 1989 je znašala le 0,4%¹⁷, kar nam ponazori kako visoka je bila kitajska. Tudi v primerjavi z azijskimi tigri, katerih rast produktivnosti je med letoma 1966-91 znašala 2%, je kitajska rast skoraj dvakratna.

Zastavlja se vprašanje, kako je Kitajska dosegla tolikšno rast produktivnosti, še posebej, ker je to še danes ekonomija z močnim državnim nadzorom? Razloge za takšno rast produktivnosti gre iskati v reformah, ki so se jih Kitajci lotili po letu 1978 in nizki začetni produktivnosti. Reforme so najprej uvedli na podeželju, kjer so uvedli tudi vzpodbude z dobičkom. Kmetje v zadrugah so presežek nad planom lahko prodali po tržnih cenah in dobiček obdržali. Zmanjšal se je državni nadzor. Kot rezultat se je delež zadrug v BDP med letoma 1978-92 povečal iz 42% na 50%. Takšno prakso so kasneje prenesli še na druga privatna podjetja, katerih delež se je v enakem obdobju dvignil iz 2% na 10% BDP. Pred letom 1978 so štirje od petih Kitajcev delali v kmetijstvu, danes pa jih dela v kmetijstvu pol manj. Z reformo, povečevanjem svoboščin ter liberalizacijo cen so dosegli zvišanje produktivnosti v kmetijstvu. Delovno silo so začeli učinkovitejše izrabljati, zato je lahko iz te panoge odšlo veliko delavcev, ki so se nato zaposlili v industriji, ki proizvaja višjo dodano vrednost. Reforme so kasneje dale možnost večjega odločanja managerjem, kar je zopet doprineslo k pospeševanju učinkovitosti. Postali so bolj svobodni pri določanju ciljev podjetja, sprostili so cene, odobrili nagrajevanje po učinkovitosti. Dobili so tudi pravico za odpuščanje slabih delavcev in pravico zadrževanja dobičkov, da bi jih

---

¹⁷ Produktivnost ZDA je na tako visokem nivoju, da rasti produktivnosti, kakršno dosega Kitajska, tam ne gre pričakovati. Kljub veliki različenosti med njima nam primerjava ponazarja razsežnost rasti kitajske produktivnosti.

lahko v prihodnosti investirali. Napravili so okolje prijaznejše privatnim investicijam, kar je ustvarilo nova delovna mesta in na trg prineslo produkte, ki jih je primanjkovalo. Podprli so investicije v tujino, da bi povečali izvoz. Odprli so vrata tujim investicijam, kar je bistveno doprineslo k prestrukturiranju gospodarstva. Danes neposredne tuje investicije predstavljajo že skoraj 20% vseh kitajskih investicij. Ta tuj kapital je gradil tovarne, ustvarjal delovna mesta, povezoval Kitajsko z mednarodnimi trgi in prinašal novo tehnologijo.

Kitajska je nazoren primer, kako se lotiti prestrukturiranja gospodarstva in je še posebej primeren za države, ki imajo velik delež prebivalstva prikrito nezaposlenega v kmetijstvu. Z vzpodbujanjem konkurenčnosti v kmetijstvu in ne zgolj z ukvarjanjem z industrijskim sektorjem so Kitajci spravili milijone ljudi iz kmetij v tovarne, ne da bi povzročili večjo krizo.

7. PRIMERJAVA VZHODNOEVROPSKE IN KITAJSKE TRANZICIJE

Največja razlika med Kitajsko in državami Centralne in Vzhodne Evrope (CVE) je, da sta Kitajski uspeli dve desetletji izjemne rasti, države CVE pa so doživele močan padec proizvodnje, povezan z naglim povečanjem nezaposlenosti.

Po Sachs in Wooju (1996, str. 1) obstajajo štiri strukturne razlike med obema tranzicijama:

- Ko so se leta 1978 na Kitajskem začele reforme, je močno subvencioniran državni sektor zaposloval 18% delovne sile, medtem ko je nesubvencionirano kmetijstvo zaposlovalo 71% delovne sile. Državna podjetja so ponujala radodarne plače, socialno zaščito, pokojnine, poceni stanovanja, zdravstveno zaščito in nego otrok. Kmetje niso bili deležni teh ugodnosti in so še danes v slabšem položaju kot mestni prebivalci. Medtem ko je večina delavcev obdržala dobre službe v državnih podjetjih, so kmetje izrabili vsako priložnost, da so se izognili delu na zemlji, ki je prinašalo nizke dohodke, in se zaposlili v mestnih in vaških podjetjih ter podjetjih v posebnih ekonomskih conah v priobalnem pasu. Ta podjetja so nosilci kitajske gospodarske rasti. Države CVE pa za razliko od Kitajske niso imele sektorja z velikimi presežki zaposlenih, od koder bi se bili pripravljene prostovoljno umakniti. Delavci državnih podjetij so si prizadevali ohraniti privilegije, namesto da bi tvegali v privatnem sektorju. V Rusiji mestno prebivalstvo predstavlja tri četrtine prebivalstva in leta 1991 je bilo 90% populacije zaposlene v državnih podjetjih. Ruski kmetje so bili zaposleni v zadrugah, kjer so bili deležni podobnih ugodnosti kot delavci v državnih podjetjih, saj jih je subvencionirala centralna oblast. Ko so v drugi polovici osemdesetih legalizirali privatni sektor, delavci iz državnih podjetij niso bili zainteresirani, da jih zapustijo in se podajo v privatni sektor, saj so se upravičeno bali, da bi izgubili svoje obstoječe privilegije.
- Tržne reforme so v državah CVE povzročile velik upad industrijske proizvodnje. V teh državah je bila industrijska proizvodnja pretirano razvita zaradi njenega privilegiranega

položaja v času prejšnjih oblasti, medtem ko je bil storitveni sektor zanemarjen. Industrija na Kitajskem ni bila tako močno razvita, saj je bilo kitajsko gospodarstvo deležno stabilnega centralnoplanskega sistema bistveno krajše obdobje kot pa države CVE. Izkušnje Kitajske in držav CVE so pokazale, da uvajanje tržnega sistema nujno preusmeri sredstva v storitveni sektor. Na Kitajskem so ta sredstva prihajala iz kmetijstva, v državah CVE pa iz industrije. Tako gledano je del padca industrijske proizvodnje v državah CVE povzročen z realokacijo zaposlenih in drugih sredstev.

- V obeh regijah je delna liberalizacija ustvarila makroekonomske pritiske, še posebej z dopustitvijo zmanjšanja dejanskih in prijavljenih dobičkov državnih podjetij in s tem zmanjšanja davčnih prispevkov. Težave so bile na Kitajskem bolj obvladljive deloma zato, ker je bil ta sektor manjši in je zaposloval manj ljudi, deloma pa zaradi hitre rasti drugih sektorjev ter primernejše monetarne politike. Zaradi globljih strukturnih problemov ter nepravilne makroekonomske politike so bile težave iz tega naslova eksplozivne v veliko državah CVE, še posebej v Bolgariji, na Poljskem in v državah bivše Sovjetske zveze.
- Glavno makroekonomsko breme predstavljajo socialni izdatki. Na Kitajskem pripadajo socialni izdatki le majhnemu delu delovne sile, precej manj kot 20%¹⁸, v državah CVE pa gredo socialni izdatki skoraj celotni populaciji. »Javno povpraševanje« v teh državah presega fiskalne zmožnosti države.

Če upoštevamo te razlike med gospodarstvom Kitajske in državami CVE lahko rečemo, da so različne poti, po katerih so šle te države, bolj posledica začetnega stanja, ekonomske strukture in kulturnopolitičnih dejavnikov kot pa različnih ekonomskih pristopov, ki so jih izvedli.

V kitajskem primeru gre za selitev delovne sile iz nizkoproduktivnih dejavnosti kot je kmetijstvo v industrijske in storitvene dejavnosti. V državah CVE je bil problem veliko zapletenejši, saj je šlo za konfliktno prilagajanje, ko so morali delavci iz državnih, subvencioniranih, a neproduktivnih delavnih mest z veliko ugodnostmi in precejšno mero varnosti v privatni sektor.

Žal moram ugotoviti, da je večina posebnosti, s katerimi se je Kitajska lotila reform, specifičnih in se jih ne da kar prenesti na druga tranzicijska gospodarstva in se nadejati enakih rezultatov. To pa ne pomeni, da se jih modificiranih ne da uporabiti v drugod.

---

¹⁸ Ker je Kitajska brez pravega socialnega sistema, to breme nosijo podjetja ali pa kar prebivalci sami.

8. SKLEP

Kitajska je po letu 1978, ki se ga smatra za leto začetka reform, napredovala zares hitro. Tega napredka ni moč razbrati le iz števil, ki govorijo o izjemni rasti države, temveč tudi iz izboljšanja življenjske ravni povprečnih Kitajcev. Ljudje so bili pred letom 1978 povečini lačni, o mesu so lahko le sanjali. Z začetkom reform se je življenjski standard hitro in občutno povečeval in lakota je izginila iz vsakdanjika ljudi. K tej spremembi je največ doprinesla agrarna reforma iz začetka osemdesetih, ko so dodelili zemljo kmetom v upravljanje. Kasnejše reforme so služile izboljšanju učinkovitosti industrije in povečevanju proizvodnje in te so začele standard življenja mestnega kitajskega prebivalstva približevati tistemu v razvitih državah. Sredi osemdesetih so Kitajci prvič začeli kupovati barvne televizorje in druge elektronske aparate, ki jih danes premore vsako mestno gospodinjstvo. Življenje srednjega razreda v Pekingu ali Šanghaju se le malo razlikuje od življenja njihovih kolegov drugod po svetu. Žal se te razlike močno povečajo, ko se iz velikih mest selimo v mala in nato naprej na vas ter proti nerazvitemu kitajskemu zahodu, kjer postajata nerazvitost in revščina vse večji. Na splošno velja, da bolj ko se oddaljujemo od obalnih predelov v notranjost in stran od velikih mest, bolj nerazvito je področje. Na podlagi te nerazvitosti odročnih predelov pa ne smemo sklepati, da ti z reformami niso pridobili. Ker so večinoma kmetje, so ravno oni kot prvi začeli spoznavati koristi agrarne reforme.

Uspešnost kitajske tranzicije je rezultat začetnih okoliščin in njim dobro prilagojenih reform. Glavne značilnosti tranzicije kitajskega gospodarstva so postopnost, dvotirost in eksperimentalnost. Kitajci so reformo svojega gospodarstva začeli mnogo pred drugimi socialističnimi državami, kar jim je dalo veliko dragocenega časa, ki je bil osnova za postopnost - temelj rasti že od vsega začetka. Eksperimentalnost je druga zelo pomembna značilnost kitajske gospodarske reforme, po kateri se razlikuje od centralno in vhodnoevropske tranzicije. Ta je omogočila, da so bili stroški izbora prave reforme kar se da majhni, uspeh reforme na nacionalni ravni pa skoraj zagotovljen. Tretja posebnost, dvotirnost, pomeni dopuščanje novih pristopov ob hkratni ohranitvi starih in je še eden od ukrepov za preprečitev šoka in padca BDP med tranzicijo.

Te posebnosti kitajske tranzicije niso bile posledice preišljenega izvajanja vnaprej pripravljenega plana, temveč so se porajale kot odgovor na težave, ki so se pojavljale na poti. So koristen vir idej za mnoga reformiranja na gospodarskem področju. Čeprav se jih ne da kar povzeti in uporabiti v centralno in vzhodnoevropski tranziciji, so lahko v veliko pomoč pri bodočih izboljševanjih različnih gospodarskih sistemov in v opomin, da je vedno še kakšna alternativna pot, ki utegne biti uspešnejša od konvencionalne.

Kitajska prihodnost je močno odvisna od stopenj rasti, ki jih bo dosegala v prihodnjih nekaj desetletjih. Če ji bo uspelo obdržati povprečno stopnjo rasti nad 7%, bo v tridesetih letih postala

druga velesila, takoj za ZDA. Vendar takšna rast ni sama po sebi umevna. Bolj, ko bo Kitajska razvita, težje ji bo vzdrževati tako visoko rast. Dosedanja rast je bila posledica hitre rasti produktivnosti, ki jo je bilo z enostavnimi ukrepi relativno lahko povečevati. Takšni enostavni ukrepi pa bodo prej ali slej izčrpani in rast produktivnosti se bo počasi umirjala. Kitajska se bo tako, da bi ohranila rast, morala lotevati vse zahtevnejših reform, tudi političnih. Veliko je odvisno od dogajanja na partijskem kongresu jeseni leta 2002, ko bo prišlo do zamenjave v kitajskem političnem vrhu. Od tega, kakšna politična struja bo nadomestila Jiang Zemina, je odvisen nadaljnji potek razvoja demokratizacije Kitajske. Predpogoji za uspešno razvijanje gospodarstva so svoboda, pravna država ter spoštovanje fizične in intelektualne lastnine in ni razloga, da bi Kitajcem brez izpolnjevanja teh predpogojev takšna rast uspevala tudi v naslednjih desetletjih.

LITERATURA

1. Aziz Jahangir, Duenwald Christoph: Chinas Provincial Growth Dynamics. Washington: International Monetary Fond, 2001. 23 str.
2. Gilley Bruce, Murphy David: Why China Needs A Real Central Bank. Far Eastern Economic Review, 5(2001), str. 29-33.
3. Gregory Neil, Tenev Stoyan: The Financing of Private Enterprise in China. Washington: International Monetary Fond, 1999. 7 str.
4. Gustafsson Bjorn, Shi Li: The effects of transition on the distribution of income in China. Economics of Transition, Oxford, 9(2001), str. 593-617.
5. Herr Hansjorg, Priewe Jan: High Growth in China – Transition without a Transition Crisis? (URL: <http://www.macropoliciesberlin.de/download/HighGrowthinChina.pdf>), 21.12.2000. 23 str.
6. Hu Zulu, Kahn Mohsin S.: Why Is China Growing So Fast? (URL: <http://www.IMF.ORG/external/pubs/cat/longres.cmf?sk=2162.0>), 6(1997), 6 str.
7. Lin Yifu Justin, Cai Fang, Li Zhou: The Lessons of China's Transition to a Market Economy. (URL: <http://www.cato.org/pubs/journal/cj16n2-3.htm>), 2(1996), 27 str.
8. Loungani Prakash: Comrades or Competitors? A quarterly magazine of the IMF, Washington, 37(2000), str. 1-4.
9. Morris J. Daniel, Etkin P. Lawrence, Helms M. Marilyn: China: The bitter roots of foreign trade through the eyes of asian culture. Competitiveness Review, 11(2001), str. 25-37.
10. Roland Gerard: Transition and Economics. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2000. 379 str.
11. Sachs Jeffrey, Wo Thye Wing: China's Transition Experience, Reexamined. Oxford Analytica, Oxford (UK), 1996, str. 1-6.
12. Senjur Marjan: Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1995. 502 str.

13. Tseng Wanda, Zebregs Harm: Foreign Direct Investment in China: Some Lessons for Other Countries. International Monetary Fond Policy Discussion Paper, 02.2002. 28 str.
14. Wang Zhi: The impact of China's WTO accession on trade and economic relations across the Taiwan Strait. Economics of Transition, Oxford, 9(2001), str. 743-785.
15. Wu Hsiu-Ling, Chen Chien-Hsun: An Assessment of Outward Foreign Direct Investment from China's Transitional Economy. Europe-Asia Studies, Glasgow, 53(2001), str. 1235-1254.
16. Zhang Honglin Kevin: How does foreign direct investment affect economic growth in China? Economics of Transition, Oxford, 9(2001), str. 679-693.
17. Yu Wang, Ming Ma: Reforming the Transmission Mechanism of Monetary Policy in China. China & World Economy, 6(2001), str. 1-8.

VIRI

1. Bošković Dragiša: Kaj prinašajo novinci. Delo, Sobotna priloga, Ljubljana, 19.01.2002, str. 17.
2. Cato Journal, 6(1996), 2, str. 1-29.
3. China at a Glance. Washington : World Bank, (URL: <http://www.worldbank.org/data/9/6/01>), 2001. 2 str.
4. Hong Kong Trade Development Council: Economic & Trade information on Hong Kong, (URL: <http://WWW.tdc.com>), 04.04.2002. 4 str.
5. Kynge James: China enters WTO dawn with mixed expectations. Financial Times, London, 11.12.2001. 2 str.
6. Niklewicz Adam: India's China Challenge – Companies are Learning to Compete. BusinessWeek, 11.03.2002, str. 32-34.
7. Popit Ilija: Lani realno več kot leto prej. Delo, Gospodarstvo, Ljubljana, 27.02.2002, str. 13.

8. Roberts Dexter, Webb Alysha: The Wait for Free Trade Just Got a Little Longer. BussinessWeek, 11.03.2002, str. 35.
9. Savadove Bill: China enters WTO. Reuters, 12.12. 2001 str. 1.
10. Šentija Josip: Opča Enciklopedija 4. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1978. str.703.
11. WTO news: 2001 Press Releases. Ženeva: World Trade Organization, Press/243 (2001), 6 str.